

YOZGATLI YÛSUF ZİYÂ

VÂVEYLÂ-YI
PEDER
YÂHÛD
EVLÂD ACISI

HAZIRLAYAN: RAMAZAN EKİNCİ

YOZGATLI YÛSUF ZİYÂ

VÂVEYLÂ-YI PEDER

YÂHÛD

EVLÂD ACISI

Hazırlayan: Ramazan EKİNCİ

Ankara, 2023

Copyright © 2023 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may
be reproduced, distributed or transmitted in any
form or by any means, including photocopying,
recording or other electronic or mechanical methods,
without the prior written permission of the
publisher, except in the case of brief quotations
embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law.
Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the
publishing ethics rules.

Iksad Publications - 2023©

ISBN: 978-625-367-546-2

Editör: Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

Cover Design: Erdem Can ÖZTÜRK

December / 2023

Ankara / Turkey

Size = 13x19 cm

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	4
Kısaltmalar.....	7
Giriş.....	8

I. BÖLÜM: *Hayatı ve Eserleri*

Hayatı	16
Edebî Şahsiyeti	19
Eserleri.....	21

II. BÖLÜM: *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı*

Şekil ve Muhteva Özellikleri	32
Muhtevası	36
Nazım Şekilleri.....	43
Dil ve Üslûp Özellikleri.....	47
Sonuç.....	49

III. BÖLÜM: *Metin*

Metin	59
Kaynakça.....	146

ÖN SÖZ

Doğum, evlenme ve ölüm halk kültüründe insanoğlu için en önemli geçiş dönemleri olarak tarif edilir. Bütün kültürlerde doğum ile evlenme sevinç ve mutluluk vesilesi iken ölüm, insanları derin üzüntülere boğarak tarifsiz acılara sebebiyet vermesi bakımından diğerlerinden ayrılır. Yaşamın en soğuk gerçekliği olan ölüm, maddi hayatın sona ermesi olduğu için insanoğlu tarafından kolay kabullenilemeyen bir durumdur. Çok sevilen bir yakının kaybedilmesi insanları uzun süre etkisinden çıkamayacakları bir hâlet-i ruhiyeye büründürür. İnsanoğlu için belirli bir yaş sınırı olmaksızın her ölüm biraz erkendir, ancak genç yaştaki kimselerin vefatı bütün toplumlarda çok daha büyük üzüntülere sebep olur. Bilhassa toplumu teşkil eden aile biriminin kurucusu ebeveynler için acıların en büyüğü ise evladını kaybetmektir. Bu acıyı en yoğun şekilde yaşayanlardan biri de ardı ardına üç oğlunun da ölümüne şahit olan XIX. asır devlet adamlarından Yozgatlı Yûsuf Ziyâ Efendi'dir.

Kaleme aldığı manzum ve mensur birçok eseriyle Yozgatlı şair ve yazarların en velutlarından olan Yûsuf Ziyâ Efendi, en küçük oğlu Yûsuf Celâleddîn'i delikanlı çağlarında iken kaybetmesi üzerine *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* isimli eserini kaleme almıştır. Kitabın daha başlığından itibaren yazarın elem ve kederinin açığa çıktığı eser, baştan sona kadar evlat acısını defalarca tatmış bir babanın ölüm karşısında çaresiz feryatlarını dile getiren mersiyeleleri ihtiva etmektedir. Çoğunluğu manzum olmakla birlikte mensur parçaların da yer aldığı metin üçü Farsça, biri Arapça kalanı Türkçe olmak üzere toplam dört yüz yetmiş beyitten mürekkeptir.

Elinizdeki bu çalışma ilk kez 2016 yılında Yozgat'ta düzenlenen *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu'*nda bir tebliğ ile tanıttığımız eserin incelemesi ve tam metnini ihtiva etmektedir. Muhtasar bir girişle başlayan eser, üç bölümden meydana gelmektedir.

Girişte bir edebiyat terimi olarak mersiye'nin tanımı yapılmış ve edebiyatımızdaki yerine kısaca temas edilmiştir.

Birinci bölümde Yozgatlı Yûsuf Ziyâ Efendi'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır. Biyografik kaynaklar ve müellifin yaşamına dair eserlerindeki ayrıntılardan hareketle Yûsuf Ziyâ Efendi'nin hayat hikâyesi kaleme alınmıştır. Yazarın yayımlanan kitapları kısaca tanıtılmış, yayımlanmayan eserlerinin listesi verilmiştir.

İkinci bölümde eserin adı, yazım sebebi, te'lif tarihi ve muhtevası hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonuç kısmının ardından üçüncü bölümde ise eserin yeni harfli metnine yer verilmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında desteğini esirgemeyen, hazırladığımız bu esere editörlük yapan kıymetli dostum Doç. Dr. Erdem Can Öztürk'e teşekkür ederim.

Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ
Manisa, Aralık 2023

KISALTMALAR

age : adı geçen eser

agm : adı geçen madde

AKMB : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

bkz. : bakınız

C. : Cilt

hızl. : hazırlayan

s. : sayfa

TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

y.n. : yazarın notu

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Arapça “resâ” kökünden gelen mersiye sözlükte “Ölmüş bir adamın evsâf-ı cemîlesini ta’dâdla vefâtından dolayı te’essüfî mutazammın olarak tanzîm olunan nazm veya bu bâbda îrâd olunan nutk, sagu.”¹ olarak tarif edilir. Kelime modern dönem sözlüklerinde “Bir kimsenin ölümünden sonra onun iyiliklerini, meziyetlerini ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan manzûme.” şeklinde tanımlanmıştır.² Bir edebiyat terimi olarak ise mersiye, ölenin kaybından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ona karşı şairin ilgisini ifade etmek, kadere rıza göstermek, dünyanın geçiciliğini vurgulamak, ölünün yakınlarını sabır ve metanete davet etmek gibi hususların ele alındığı lirik şiirlerdir. Eski Türklerde “yuğ” ve “sagu” isimleriyle bilinen mersiyeler başta sevilen meşhur zatlar padişahlar, şehzâdeler, din ve tasavvuf büyükleri, devrin ileri gelenleri gibi tanınmış kimselerin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü ve onların yiğitlik,

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersa’âdet 1317, s. 1322.

² İlhan Ayverdi, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011, Kubbealtı Yay., s. 803.

cömertlik, yardımseverlik gibi güzel meziyetlerini dile getiren manzumelerdir. Dinî-tasavvufî edebiyatta özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi hadisesini işleyen pek çok mersiye olduğunu söylemek gerekir. Kaynaklarda Kerbelâ Hadisesi olarak zikredilen ve Hz. Hüseyin'in yanındakilerle birlikte, elim bir hâlde şehit edilmesi İslam tarihinin en hüznünlü hadiseleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber'in torununun ve onun dostlarının başına gelen bu üzücü son, gerek Arap gerek Fars gerekse Türk edebiyatlarında pek çok şairi müteessir etmiş ve bu konuda birçok mersiye kaleme alınmıştır.

Mersiyeler daha çok terrib-i bend nazım şeklinde yazılmakla birlikte kaside, terci-i bend, murabba, müseddes, gazel, kıt'a, muhammes gibi farklı nazım şekilleriyle de yazılabilir.³ Muhteva açısından da felekten yakınma, dünyanın kötülüğünü dile getirme, dünyaya bağlanmama, ölen kişinin meth edilmesi, dünyanın geçiciliğinden bahsetme, ölen kişinin ardından duyulan

³ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 14-15.

derin üzüntüyü dile getirme, kalanlara sabır ve metanet dileme gibi bölümlerden oluşabilir. Diğer edebiyatlarda olduğu gibi mersiye konuları zamanla genişlemiş, şahsî felâketlere karşı ortaya çıkan bir çılgılık özelliğinin ötesinde karşılaşılan millî matemlerde acı bir feryat şeklini almış; ölen kişilerin dışında çok sevilen ve değer verilen varlıkların kaybı halinde de mersiye söylenmeye başlanmıştır.⁴ (Şehir mersiyeleri, hayvanlar için yazılmış mersiyeler vb.)

Kökeni Arap edebiyatına dayanan mersiye, İran ve oradan da Türk edebiyatlarına geçmiş duygu yoğunluğu yüksek olan bir türdür. Şiirin temelinde “hayal”in bulunduğu bir gerçektir. Bu sebeple sevgiliye duyulan aşktan, tabiat tasvirlerine kadar hemen bütün türler kaynağını şairin tahayyülünden alır. Ancak mersiyenin farklı tarafı bir hakikatin üzerine inşa edilmesidir. Hayalî bir ölüm veya keder üzerine mersiye yazılmaz. Mersiyeler, halk arasında tanınmış ve sevilen kimselerin, şairlerin değer verdiği kişilerin ölümü üzerine duyulan samimi his ve üzüntüleri dile getiren

⁴ Mustafa İsen, “Mersiye (Türk Edebiyatında)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, C. 29, s. 218-219.

manzumelerdir. Bu itibarla, yani bir hakikat ve ölüm/keder/acıya dayanıyor olması hasebiyle yazarı için de okuyucusu için de daha hisli ve etkili metinler olduğu rahatlıkla söylenebilir. Edebiyatımızda “Kedi Mersiyesi” gibi mizahi muhtevalı kabul edilebilecek bazı mahdut örnekleri bulunsa da bunların oldukça sınırlı olduğunu ve asıl mersiyelerin büyük bir kederin ürünü olduğunu unutmamak gerekir.

15. asırda Germiyanogulları beylerinden Süleyman Şah için Ahmedî tarafından yazılan mersiye, bu türün edebiyatımızdaki ilk örneği kabul edilir. Ardından Şeyhî, Germiyanogulları’ndan II. Yakup için bir mersiye yazmıştır. Kemal Ümmî, Cem Sultan, Ahmed Paşa, Aynî, Firdevsî, Necâtî, Mesîhî gibi daha pek çok şair bu devirde mersiyeler kaleme almışlardır. Sonraki yüzyıllarda da Lâmiî Çelebi, Usûlî, Hayretî, Mahremî, Nâilî, Neşâtî, Birrî, Şeyh Galib, Yenişehirli Avnî, Leyla Hanım gibi meşhur şairler tarafından pek çok mersiye yazılmıştır.⁵ Taşlıcalı Yahya’nın *Şehzâde Mustafa Mersiyesi*, Bâkî’nin *Kânûnî Mersiyesi*, Türk edebiyatında mersiye

⁵ İsen, agm, 219.

türünün en başarılı örnekleri arasında sayılır. Ayrıca *Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Mersiyeleri* de oldukça yaygın metinlerdir.

Daha ziyade meşhur, halk tarafından sevilip saygı duyulan, makam ve itibar sahibi zatların ölümü üzerine duyulan üzüntüyü dile getirmek maksadıyla yazılan mersiyelerin zaman zaman tanınırlığı olmayan kimseler için yazıldıkları da olur. Bu tür mersiyeler genellikle mersiye yazarının bizzat tanıdığı, dostu, arkadaşı veya akrabası için yazdığı manzumelerdir. Bilhassa aile bireylerinin vefatı üzerine yazılan mersiyeler bu türdeki, yani tanınmamış kimseler için yazılmış olanlar arasında oldukça yaygındır. Cem Sultan, Karamanlı Aynî, Fevrî, Hüdâyî, Cinânî, Azmîzâde Hâletî, Riyâzî, Yenişehirli Avnî, Sırrî Râhile Hanım, Leylâ Hanım, Âdile Sultan gibi şairler aile fertlerini kaybetmekten doğan hislerini dile getiren mersiyeler kaleme almışlardır.⁶ Bunlar

⁶ Şairlerin yakınları için yazdığı mersiyeler için aşağıdaki çalışmalara bkz. Özlem Düzlü, “Klasik Şiirimizde Evlat Acısının Bir Yansıması Olarak Şairlerin Çocuklarına Yazdıkları Mersiyeler”, *Turkish Studies*, Volume 6/3 2011, ss. 1829-1839; Hiclâl Demir, “Kederin Söz Olup Dile Dökülmesi: Şair Leylâ Hanım’ın Babası, Kardeşi ve Dayısı İçin Yazdığı Mersiyeler”, *Turkish Studies*, Volume 10/8 2015, ss. 835-848; Gökçehan Aysel Yılmaz, “Ölüm Acısının Buluşturduğu İki

arasında da özellikle evladını kaybetmiş olan şair babalar ve annelerin yazdıkları, duygu yoğunluğu açısından öne çıkar. Bir kimsenin anne, baba, dede gibi kendinden büyük bir aile ferdini kaybetmesi ile kendinden küçük bir aile ferdini özellikle de evladını kaybetmesi arasında mutlaka fark vardır. Yunus Emre'nin;

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm

Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

mısralarında dediği gibi gençlerin ölümü her zaman insanoğlu üzerinde daha büyük bir tesir ve üzüntüye sebep olmuştur. Bu kimse kişinin evladı olduğunda bu hüznün hiç şüphesiz daha da artar. Bu itibarla bilhassa evladının, oğlu veya kızının vefatını bir mersiyeyle dile getiren şairler, en samimi his ve üzüntülerini kaleme alıyorlar demektir. Burada, şiirdeki hayal üzerine kurgulama devreden çıkar, hakikat ve hüznün üzerine samimi hislerin mısralara yansımaları başlar.

Anne: Sırrî Râhile Hanım ve Âdile Sultan'ın Çocukları İçin Yazdığı Mersiyeler”, *ESTAD*, Volume 6/3, ss. 719-735.

Yakın dönemde yaşamış olan, Hasan Hayrî Paşazâde Yûsuf Ziyâ da oğlu Yûsuf Celâleddîn'in ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirdiği bir mersiye kaleme almıştır. *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* adını verdiği kitabı, aslında şairin üzüntüsünü eserin başlığına yansıtmaktadır. Bir babanın feryadı anlamına gelen *vâveylâ-yı peder* ifadesi, şairin ne büyük bir üzüntü yaşadığını daha şiirin başlığından itibaren okuyucuya aksettirmektedir. Hemen ifade etmek gerekir ki klâsik şiirde mersiyeler genellikle bu türde isimler almaz, *Kânûnî Mersiyesi*, *Şehzâde Mustafa Mersiyesi* gibi yazıldığı zatın ismiyle anılır. Ancak bu eserin yazıldığı dönem göz önüne alındığında şairin buradaki tasarrufunun daha anlaşılabilir olacağı da görülecektir.

Öncesinde iki küçük çocuğunu kaybetmenin acısını yaşamış olan Yûsuf Ziyâ, üçüncü olarak da kendi ifadesine göre istikbal vaad eden oğlu Yûsuf Celâleddîn'i kaybederek bir kez daha evlat acısı yaşamıştır. Yûsuf Celâleddîn'in diğerlerinden yaşça daha büyükken vefatı ve şairin Yûsuf Celâleddîn'i "istikbalinden ümitli

olduğum” diye tarif etmesi aslında Yûsuf Ziyâ’nın hüznün ve hayal kırıklığının büyüklüğünü de ortaya koymaktadır.

Yûsuf Ziyâ’nın oğlu Yûsuf Celâleddîn’in ölümü üzerine yaşadığı hayal kırıklıkları ve derin kederi ifade eden; farklı nazım şekilleriyle yazılmış bu eser, bütün olarak değerlendirildiğinde, pek çok mersiyeden oluşan manzum bir mersiye kitabı hüviyetindedir.

I. BÖLÜM

Hayatı ve Eserleri

Yozgatlı Yûsuf Ziyâ'nın Hayatı⁷

Yûsuf Ziyâ Bey, XIX. asır devlet adamlarından olup Yozgat, Kırşehir, Gümülcine, Tekirdağ, Denizli gibi vilayetlerde mutasarrıflık yapmış Yozgatlı Hasan Hayrî Paşa'nın (1833-1908) oğludur. Yazar, 1853-54'te Yozgat'ta dünyaya geldi. Hasan Hayrî Paşa oğluna, babası Yûsuf Ziyâ Efendi'nin adını verdi. Müellifin *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* adlı eserinde bildirdiğine göre ailenin

⁷ Şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri kısımları 2016 yılında sunduğumuz ve sempozyum kitabında yayımlanan "Yusuf Ziyâ Yozgadî'nin Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı Adlı Eseri". *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı. IV. Cilt, Yozgat*, isimli tebliğ ile Prof. Dr. Bayram Durbilmez *Armağan Kitabı*'nda yayımlanacak olan "Yûsuf Ziyâ Yozgadî'nin Oğulları İçin Yazdığı Mersiyeler" adlı isimli çalışmalarımızın gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

kökeni Yozgat'ın Osmanpaşa nahiyesinde medfun XIII. asır dervişlerinden Emirci Sultan'a dek uzanmaktadır.⁸ Yozgat'taki bir sıbyan mektebinde başladığı ilk eğitimini şehâdetnâme olarak rüşdiyede tamamlayan müellif, yaşadığı devirde Yozgat'ta tanınmış özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri aldı. Bilgisini bu dillerde kitap kaleme alacak kadar ilerletti. Sülûs ve nesih hatlardan icazet aldı.

Henüz on yedi yaşındayken Yozgat Tahrirat Kalemi'nde memur olarak göreve başladı. Babası Hasan Hayrî Paşa, Kırşehir mutasarrıflığına tayin edilince görev yeri Kırşehir Tahrirat Kalemi olarak değiştirildi. Yaklaşık bir ay sonra görevinden istifa ederek Yozgat'a döndü ve Temyiz Meclisi Kalemi'nde işe başladı. 1872'de anılan meclisin hukuk başkâtip yardımcılığına, 10 Haziran 1874'te Yozgat Livâ İdare Meclisi kâtipliğine, 27 Haziran 1883'te Yozgat Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi başkanlığına tayin oldu. Yozgat'ın ileri gelen ailelerinden birine mensup olmasının, bu şehirde memuriyetini devam ettirmesine mâni olduğu düşüncesiyle 25

⁸ Yûsuf Ziyâ Yozgadî, *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*, s. 13.

Ağustos 1886'da azledildi. 1887'de Yozgat dışındaki ilk görev yeri olan Kırşehir'e Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'ne atandı. Sırasıyla 1888'de Niğde, 1889'da Kırşehir ve 1891'de Lüleburgaz müdde-i umûmî muavinliklerine tayin oldu. Yaptığı hizmetlerden dolayı taltif edilerek 27 Şubat 1892'de Çankırı sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi başkanlığına getirildi. 1896'da Kastamonu vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi müdde-i umûmî muavinliğine tayin oldu ve bir süre de burada görev yaptı. 1897'de önce Musul, daha sonra Adana ve 1900 senesinde Edirne Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi reisliği vazifelerine atandı. 1904'te Trablusgarp'ta istinaf mahkemesi müdde-i umûmîliğine tayin edildi. İdarî âmiri aleyhinde kötü konuşma suçlamasıyla 1906'da bu vazifeden azledildi. Yaklaşık 4 yıl memuriyetten uzak kalan Yûsuf Ziyâ Bey, 24 Eylül 1910'da Üsküdar Bidayet Mahkemesi azalığına tayin oldu. 1918 yılında felç olduktan beş altı gün sonra vefat etti ve Merkez Efendi Mezarlığı'na defnedildi.⁹

⁹ Yazarın hayatı ve eserleri yazılırken aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmiştir: Abdulkerim Abdulkadiroğlu – F.Hakan Özkan, *Yozgat Meşhurları*, Ankara 1994, s. 86-88; Abdulkerim Abdulkadiroğlu – F.Hakan Özkan, “Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler”, *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*,

Yûsuf Ziyâ Bey'in ne zaman ve kiminle evlendiği bilinmemektedir. Eserlerinden *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* da, oğulları Mehmed Âsım, Mehmed Yümnî ve Yûsuf Celâleddîn'in yanı sıra kız çocuklarının da olduğunu bildirmektedir.¹⁰

Edebî Şahsiyeti

Memuriyet hayatı boyunca Osmanlı Devleti'nin birçok şehrinde hukukçu olarak görev yapan Yûsuf Ziyâ Bey gezip gördüğü yerleri bir seyyâh dikkatiyle gözlemlemiş ve izlenimlerini eserlerinde dikkatli şekilde anlatmıştır. Kitaplarından mütedeyyin, cömert ve hayırsever bir zât olduğu anlaşılan yazar başta edebiyat olmak üzere

Türk Ocakları Yozgat Şubesi Yay. 2000, s. 74-76; Yunus Özger, *Sicill-i Ahvâl Defterine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, IQ Yay., İstanbul 2010, s. 253-256; Yunus Özger, "Yusuf Ziyâ Yozgadî ve Temaşa-yı Celâl-i Hudâ Adlı Eseri", *Karadeniz Araştırmaları*, 2011, Ali Tavşancıoğlu, *Şu'arâ-yı Bozok*, Künyayıcılık, Yozgat 2011, s. 146-153; Ayşegül Celepoğlu (hızl.), *İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl, Son Asır Türk Şairleri*, AKMB Yay., Ankara 2013, s. 2549-2553; S. 28, s. 116-117; Yunus Özger, "Yusuf Ziya Yozgadî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ek 2. Cild, Ankara 2019, s. 675.

¹⁰ *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*, s. 8.

tarîh, coğrafya, kültür ve sanata ilgi duymuş, eser te'lifine gayret etmiştir.

Hem yazar hem şair olan Yûsuf Ziyâ Yozgadî, şiiirlerinde “Ziyâ” mahlasını kullanmıştır. Şiiirlerinin çoğunu aruz ile yazan şair aruz kullanımını açısından gayet başarılıdır. Az da olsa hece ölçüsüyle yazılmış şiiirleri de mevcuttur. Yaşadığı devirde şiiir dili ve konularında meydana gelen değişikliklerden fazla etkilenmemiş, seleflerinin açtığı yoldan gitmeyi yeğlemiştir. Batı edebiyatlarından Türk edebiyatına geçen nazım ve nesir türlerine (balat, sone, terzarima, roman, tiyatro vb.) meyletmemiş; kaside, gazel, kıt'a, mesnevi, musammat vb. nazım şekillerinde tevhid, münâcât, na't, medhiye, fahriye, mersiye, tarih, sâkînâme, ramazaniye vb. nazım türlerinde şiiirler kaleme almıştır. Gelenekten farklı olarak şiiirlerinin çoğunun altında ne zaman yazıldığını bildiren tarihler kayıtlıdır. Tarih düşürme hususunda maharetlidir. Ayrıca düşürdüğü tarihlerin hangi sebeple yazıldıkları o manzumenin başında izah edilmiştir. Bazı şiiirlerinde halk şiiirine benzer söyleyişleri vardır. Şiiirlerinin konuları arasında klasik Türk edebiyatındaki mevzuların

yanı sıra “şehrengiz” türüne yakın kabul edilebilecek “temâşâ” başlıklı manzumeler dikkat çekicidir. Memuriyeti münasebetiyle bulunduğu şehirlerin güzelliklerini anlattığı bu şiirler, konu edinilen şehirlerin o dönemki sahip olduğu değerleri anlatması açısından değerlidir. Az da olsa hakîmâne söyleyişler ve nasihatler ihtiva eden manzumeler yazmıştır.

Eserleri

Küçük yaşta memuriyet hayatına atılan Yûsuf Ziyâ Bey 65 yıllık ömrüne dil, edebiyat, siyaset, hatırat ve siyer alanlarında olmak üzere irili ufaklı, manzum ve mensur birçok eser sığdırmıştır. Yapılan ayrıntılı taramalar neticesinde şairin 25 eseri tespit edilmiştir. Ancak şair bunlardan sadece 13 tanesini bastırabilmiş, diğerleri muhtemelen yazma hâlinde kalmıştır. Bilhassa şairin yazdığı kitapların bazıları devrin Maârif Nezâreti’nce sakıncalı bulunmuş, önceden izin verildiği hâlde daha sonra bazı eserleri için toplatılma kararı alınmıştır. Bazı eserlerinin isimlerine dahi müdahalelerde bulunulmuştur. Yûsuf Ziyâ Bey, hemen her

kitabının sonunda te'lifâtının ayrıntılı listesini vermiş, eserlerinin nazım yahut nesir alanında olduğunu belirterek basılıp basılmadığını işaret etmiştir.

1. *Müntehabât-ı Şeh-nâme-i Firdevsî*: İstanbul'da 1306 yılında Kasbâr Matbaası'nda basılmıştır. İran edebiyatının en seçkin eserlerinden olan Firdevsî-i Tûsî'nin *Şeh-nâme*'sinin nüshasının nâdir bulunması ve satışta olanların da pahalı olması sebebiyle edebiyat meraklılarının ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla *Şeh-nâme*'den seçilen beyitlerin bir araya getirildiği bir eserdir. Eserin sonunda metinde geçen bazı kelime ve özel isimlerin açıklandığı mufassal bir sözlük yer almaktadır.¹¹

2. *Türkî, Arabî, Fârsî Medâr-ı Mükâleme*: İstanbul'da 1306 yılında Kasbâr Matbaası'nda basılmıştır. Öğrencilerin Arapça, Farsça eserleri Türkçeye tercüme etmelerini kolaylaştırmak ve onları

¹¹ Muhittin Turan, "Müntehabât-ı Şeh-nâme-i Firdevsî-i Tûsî", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muntehabat-i-sehname-i-firdevsi-i-tusi-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

bu işe alıştırmak maksadıyla hazırlanmış mensur bir eserdir. Türkçe cümlelerin Arapça ve Farsça tercümelerine yer verilir. *Medâr-ı Mükâleme*'de ayet-i kerime, hadis-i şerif, hikmetli cümleler, tarihî kıssalar, coğrafi bilgiler, atasözleri ve diğer çeşitli konulara yönelik 834 Türkçe cümle bulunmakta ve bu cümlelerin hemen altında da önce Arapça ve sonra da Farsça tercüme yer almaktadır. Türkçe cümleler gayet bilgi verici ve özellikle sade bir cümle yapısına sahiptir. Dolayısıyla diğer iki dildeki tercüme de okuyanın çok zorlanmayacağı şekildedir. 256 sayfalık eserde Türkçe cümleler bir ile üç satır arasında uzunluğa sahiptir. Numaralandırılmış olan bu cümlelerin hepsi “elif” harfi ile başlamakta ve bu harften sonra gelen harfler de alfabetik olarak devam etmektedir. Dolayısıyla sözlük tertibiyle hazırlanan eserdeki ilk Türkçe cümle “eimme” ve son Türkçe cümle “âyîne” ile başlamaktadır.¹²

3. *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Abmediyye*: 1313/1895-96 tarihinde Matbaa-i Âmire'de

¹² Muhittin Turan, “Medâr-ı Mükâleme” *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/medar-i-mukaleme-arabi-ve-farisi-ve-turki-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

basılmıştır. Çankırı Sancağı Bidâyet Mahkemesi Ceza Dairesi reisliği döneminde te'lif edilen manzum ve mensur bir siyer kitabıdır. *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*, bir mukaddime ve Hz. Peygamber'in hayatının kronolojik olarak aktarıldığı bölüm olmak üzere iki kısımdan oluşur. Mukaddime kısmı, 25 beyitlik bir manzumeden oluşmaktadır. İkinci kısımda ise Hz. Peygamber'in doğumu, nesebi, nübüvveti, gazâları, hasletleri, şahsî eşyaları, vefatı gibi konuları ele alınarak hemen her konu tafsilatlı bir şekilde okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.¹³ İsmail Yıldırım tarafından yayımlanmıştır.¹⁴

4. *Tabsıra Yâhûd Adana Temâşâsı:* Yazarın Adana Bidâyet Mahkemesi reisi iken kaleme aldığı bu eseri Adana Vilâyet Matbaası'nda 1314 Mayıs'ında (1898) basılmıştır. İçinde manzum kısımların da yer aldığı yirmi üç sayfalık mensur risâlede Adana'nın tarihçesi, coğrafi ve sosyoekonomik özellikleri anlatılmaktadır.

¹³ Fatih Özer, "Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mir-at-i-muhammediyye-ve-menakib-i-ahmediyye-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

¹⁴ İsmail Yıldırım (hızl.), *Yûsuf Ziyâ Yozgadî, Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*, Kimlik Yay., Kayseri 2020.

Ahmet Karataş ve Ahmet Caner Çatal tarafından 2016 yılında ilk defa yeni Türk harflerine aktarılan eser, “*Tabsıra Yahut Adana Temâşâsı, Bir Osmanlı Yargıcının Adana Risalesi*” adıyla yayımlanmıştır.¹⁵

5. Kastamonu, Küre, İnebolu Temâşâsı: Yûsuf Ziyâ Bey’in Adana’da müdde-i umûm muavini (savcı yardımcısı) iken 1896-1897 yılları arasında kaleme almış olduğu manzum eseridir. 1313/1895-96 yılında Adana Vilayet Matbaası’nda basılmıştır. Eser asıl olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Kastamonu, Küre, İnebolu Temaşası olup toplam 1018 beyitten oluşur. İkinci bölümde müstakil şiirler yer almaktadır. İhtâr-ı Mahsûsa başlığıyla mensur bir parça ve son olarak da eserin sonunda doğru-cevap cetveli yer almaktadır 2011 yılında Ali Tavşancıoğlu tarafından yayımlanmıştır.¹⁶

¹⁵ Adem Özbek, “*Tabsıra Yâhûd Adana Temâşâsı*”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tabsira-yahut-adana-temasasi-yusuf-ziya-yozgadi> [erişim tarihi: 01.12.2023]

¹⁶ Fatih Özer, “*Kastamonu, Küre, İnebolu Temâşâsı*”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kastamonu-kure-inebolu-temasasi-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

6. *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*: Yûsuf Ziyâ Bey'in Kastamonu merkezde müdde-i umûm muavini (savcı yardımcısı) olduğu dönemde kaleme almış olduğu eseridir. 23 Nisan 1896'da tamamlanan eser, Kastamonu Vilayet Matbaası'nda basılmıştır. Eser, 130 sayfadan oluşmaktadır. Yûsuf Ziyâ Bey eseri, henüz iki buçuk yaşındayken vefat eden oğlu Mehmed Âsım'ın hatırasını yaşatmak ve ölüm hüznünü gidermek için Hukuk Mektebinde öğrenci olan ve aynı zamanda Adliye Nezaretinde sicill-i ahvâl kalem kâtipliği görevini yürüten yeğeni Mahmûd Rıfat Bey'in önerisiyle yazdığını belirtmektedir. Sade bir dille yazılan eser, oğul Mehmed Âsım'ın hayat hikâyesi çevresinde şekillenmiştir. Yûsuf Ziyâ Bey'in, Mehmed Âsım ile birlikte geçirdiği süre zarfında Yozgat ve Kırşehir çevrelerine yaptığı gezileri içermektedir. Eserde bu civarda bulunan köy, kasaba ve şehirlerin sosyoekonomik yapıları, coğrafi özellikleri detaylarıyla anlatılmaktadır. Yunus Özger tarafından bir makale ile tanıtılmıştır.¹⁷

¹⁷ Fatih Özer, “Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temasa-yi-celal-i-huda-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023] Yunus Özger, “Yusuf Ziyâ Yozgadi ve Temaşâ-yı Celâl-i Hudâ Adli Eseri”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2011, S. 28.

7. *Zemzeme-i Zafer* : 1315'te (1898) Sakız'da Şems Matbaası'nda basılan bu küçük manzum eserde 1897 Osmanlı-Yunan savaşıyla ilgili tarihler yer almaktadır.¹⁸

8. *Birinci Mecmûa-i Eş'ârım Yahut Nev-bahârım*: 1316'da (1899) Sakız'da Şems Matbaası'nda basılan bu eser, şairin muhtelif zamanlarda yazdığı şiirlerini ihtiva eden şiir kitabıdır. Beyhan Çelik eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır.¹⁹

9. *Temaşâ-yı Âlem* : 1316'da (1899) İstanbul'da Cemal Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Gezegenlerin özellikleri, dünyaya uzaklıkları, ay ve güneş tutulması, karalar ve denizler gibi coğrafi ve kozmografik bilgilere dair mensur ve manzum bir eserdir.²⁰

¹⁸ Fatih Özer, “Zemzeme-i Zafer”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zemzeme-i-zafer-ziya-yusuf-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

¹⁹ Beyhan Çelik, *Yusuf Ziya Bey ve Birinci Mecmu'â-i Eş'ârım Yâhûd Nevbahârım; İnceleme-Metin*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Basılmamış YL Tezi, Isparta 2012.

²⁰ Fatih Özer, “Temaşâ-yı Âlem”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temasa-yi-alem-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

10. *Evsâf-ı Seniyye-i Hamîdiyye'den Bir Şemme*: 1316'da (1898) Sakız'da Şems Matbaası'nda basılan bu küçük manzum ve mensur karışık olan eserde yazarın 1888'de Ankara'daki kıtlık esnasında oluşturulan komisyonda kendisine görev verilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade ve padişahı gördüğü iltifata teşekkür etmek için kaleme almış olduğu şiirler ve toplantılar esnasında yaptığı konuşmaların metinlerini içermektedir. Eserde bahsi geçen konuların yanı sıra 15 Ağustos 1306 / 27 Ağustos 1890 tarihinde Yozgat'ta yaşanan sel felaketini manzum şekilde ayrıca konu etmektedir.²¹

11. *Bârîka-i Te'essür*: 11 Mart 1325 / 24 Mart 1909 İstanbul'da Metin Matbaası'nda basılmıştır. Şairin babası Hasan Hayrî Paşa'nın ayrıntılı biyografisi ve onun ölümü üzerine yazdığı

²¹ İsmail Yıldırım, "Evsâf-ı Seniyye-i Hamîdiyye'den Bir Şemme", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/evsaf-i-seniyye-i-hamidiyye-den-bir-semme-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

altmış beş bentlik mütekerrir müseddesi ihtiva eden manzum ve mensur bir risâledir.²²

12. *Meb'ûsâna Rehber, Hürriyetin Osmanlılara Hitâbı:* İstanbul'da 1326'da basılmış yirmi dört sayfalık küçük bir mensur risaledir. Eserde mebuslara Osmanlı Devleti'nin siyasî, idarî, malî, hukukî durumuyla ilgili bilgi verilir.

13. *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı:* Eser hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

Yûsuf Ziyâ Bey bazı eserlerinin (*İnebolu Temâşâsı, Mebûslara Telkinler, Vâveylâ-yı Peder*) sonunda basılmış ve basılmamış müellefâtının listesini vermiştir. Yayınlanmış son eseri olan *Vâveylâ-yı Peder*'in neşrinden (Aralık 1911) vefat ettiği 1918 yılına kadar geçen sürede gayr-ı matbu te'lifâtını bastırılmış olabileceği düşüncesiyle yaptığımız ayrıntılı inceleme ve

²² Ramazan Ekinci, "Bârîka-i Te'essür", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/barika-i-teessur-ziya-tees-1270> [erişim tarihi: 01.12.2023]

taramalarda müellifin basılmış başka bir eserine rastlanmamıştır. Ayrıca altta isimleri anılan eserlerin yazma nüshalarına da ulaşılammıştır. Yûsuf Ziyâ Bey'in basılmamış olan eserleri şunlardır:

- 1) *İkinci Mecmûa-i Eş'ârım Yâhûd Sonbahârım* (Manzum)
- 2) *Manzûm Mektûblar*
- 3) *Mensûr Mektûblar*
- 4) *Şiven Yâhûd Fıkdân-ı Nev-cevân {Şiven Yâhûd Firkat-i Nev-cevân}* (Manzum)
- 5) *Edirne Temâşâsı* (Manzum ve Mensur)
- 6) *Adana'da Nagamât-ı Sayfiyye ve Bir Gurûb Temâşâsı* (Manzum ve Mensur)
- 7) *Trablusgarb'da Bir Kûsûf Temâşâsı* (Mensur)
- 8) *Mir'ât-ı Tecelliyât Yâhûd Temâşâ-yı 'Âlem-i Menâm*
- 9) *Nagamât-ı Mersiyye*

- 10) *Evsâf-ı Güzîde* (Manzum ve Mensur)
- 11) *Hatırât-ı Hayâtım*
- 12) *Manzume-i Enbiyâ*

II. BÖLÜM

Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı

Şekil ve Muhteva Özellikleri

Eserin Adı

Eserin ismi, kapağında ve jenerik olarak ifade edilebilecek olan iç kapağında açıkça belirtildiği üzere *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı*'dır. Yûsuf Ziyâ Bey, evlatlarını kaybetmenin hissettirdiği derin teessürü okuyucusuna açıkça ifade etmek, eserinin muhtevasını aksettirmek maksadıyla yazdığı kitabına bu ismi vermiştir. Arapça bir sözcük olan *vâveylâ*, “feryat, çığlık” gibi anlamlara gelir. Müellifin eserinin isminde hem *vâveylâ-yı peder*

hem de *evlad acısı* ibarelerini kullanması aslında onun içindeki kederin ne kadar büyük olduğunu aksettiriyor olmalı. Zira o, sadece *Vâveylâ-yı Peder* veya sadece *Evlâd Acısı* isimlerinden birini tercih etmemiş vurgulu bir şekilde *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* ismini kullanmıştır.²³

Te'lif Sebebi

Kitabın 3. sayfasından itibaren başlayan ve *Mukaddime* başlığını taşıyan bölümde, eserin yazılma sebebi müellifi tarafından izah edilmiştir. Burada yer alan bilgilere göre Yûsuf Ziyâ, daha evvel iki küçük oğlunu kaybetmiştir.²⁴ Daha sonra istikbalinden, tahsilinden kendini umutlu ve bahtiyar hissettiği 16 yaşındaki oğlu Yûsuf Celâleddîn'i de kaybetmesi, onda büyük etki emiş ve kendisini büyük kedere gark etmiştir. Aşağıdaki ifadelerden de

²³ Müellifin bu tercihinde Tanzimat dönemi Türk edebiyatı eserlerinin çoğunda görülen çift isim verme usulü de etkili olmalıdır.

²⁴ Yazarın ilk oğlu Mehmed Âsım 26 Kasım 1884'te Yozgat'ta doğmuş, 10 Şubat 1887'de Yozgat'ta vefat etmiştir. İkinci oğlu Mehmed Yümnî 22 Mayıs 1891'de Yozgat'ta dünyaya gelmiş, 31 Ağustos 1892'de Çankırı'da vefat etmiştir.

anlaşılacağı üzere işte bu keder, *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* adlı eserin yazılmasına vesile olmuştur:

“Şu mukaddime-i ‘ibret-âmîz ü hüzn-engîzi temhîdden maksad evvelce iki ma’sûm oğlumun irtihâliyle mükedder olan gönliüm zîrde vak‘a-i dil-sûz-ı gaybûbeti derc-i sahîfe-i te’essür kılınacak olan üçüncü ve yetmişmiş sevgili oğlum Yûsuf Celâleddîn’imin sabâhat ve derece-i tahsîl ü kiyâsetine nazaran kendimi gûyâ bahtiyâr bir peder zannıyla iftihâr etmekte iken şimdi gaybûbet-i ebediyyesiyle eşk-rîz-i te’essür ü telehhüf oldukça bi’l-‘akis pek bed-baht bir peder olduğum misillü kendisi hakkında âtiyen büyük ümmîdler perverde edilegelen o yavrucuğun dahi ikindi güneşi gibi revnaklı fakat süreksiz bir hayât için dünyâyâ gelmiş tâli’siz bir oğul bulunduğunu derk u teyakkun ederek dünyâyâ, hayâta, sa‘âdete, sabâhete, ‘irfân ve kiyâsete aldanılmamasını erbâb-ı ‘irfâna yeniden ihtâr ve bu vesîle ile o nûr-ı dîde-i ibtihâcın yâd-ı nâmı ve ibkâ-yı hâtırâtı ârzûsunu izhâr:

بنی آدم اعضای یکدگرند

که در آفرینش زیك جوهرند²⁵

*fehvasınca mu‘âsirîn ü ahlâfdan mutâli‘în-i kirâmın hüznüme
iştirâkiyle berâber Fâtîha ihdâsıyla nakdîne-i müriüvetlerini sarf
u îsâr buyurmaları temenniyâtını ‘ilâveten tezkâr etmektedir.
Rahmetu’llâhi ‘aleyh rahmeten vâsi‘aten. Âh min-elemi’l-mevt.’²⁶*

Te’lif ve Basım Tarihi

Eserin yazım tarihi hakkında müellifin kesin bir açıklaması bulunmamaktadır. Kitabın te’lif tarihi Yûsuf Celâleddîn’in vefat tarihi olan 8 Cumâde’l-ûlâ 1329 [7 Mayıs 1911] ile yayım tarihi olan 1330 yılı Muharrem ayının başları arasında olmalıdır. Dış kapak ve iç kapaktaki basım bilgilerine göre kitap 1330 yılının Muharrem ayının başında (Aralık 1911) İstanbul Cağaloğlu’nda bulunan Hikmet Matbaası’nda basılmıştır.

²⁵ “Âdemoğlu aynı vücudun organları gibidirler, çünkü yaratılışları aynı cevherdendir.” Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İstanbul 2008, s. 82.

²⁶ *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı*, s. 4-5.

Muhtevası

Eser genel itibariyle Yûsuf Ziyâ'nın henüz 16 yaşında iken kaybettiği Yûsuf Celâleddîn adlı oğlu için yazdığı mersiyelerden oluşmaktadır. Eserin iç kapağında yazar ve basım yeri ile yılı hakkında bilgiler bulunmaktan başka kitabın yazım sebebiyle ilgili de küçük bir not ve 2 beyit bulunur. Burada evlat acısının bir baba için ne büyük bir keder olduğundan bahsedilir. Ardından *Mukaddime* ile başlayan eserin bu bölümünde Hz. Âdem'den başlamak üzere kimi peygamber ve padişahların yaşadıkları büyük acı ve üzüntülerden bahsedilir. Devamında sözü kendisine getiren müellif, kendi evlatlarını kaybetmenin verdiği üzüntüyü dile getirip ve bu eserini de Yûsuf Celâleddîn adlı üçüncü oğlunun da vefatı üzerine kaleme aldığına değinir.

Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı adlı eserin tamamı 64+III sayfadan oluşmaktadır. Dış kapak ve iç kapak ilk 2 sayfa olarak kabul edilmiş ve numaralandırma *Mukaddime*'nin yer aldığı 3. sayfadan itibaren başlatılmış ve ilk olarak 4. sayfaya yazılmıştır.

Kitaptaki mersiyeler, *Mukaddime* başlıklı bölümü takiben 6. sayfadan itibaren başlar:

6-7. sayfalar arasında 11’li hece ölçüsü ile ve dörtlükler hâlinde yazılmış “Hitâb-ı Vâlihâne” başlıklı 8 dörtlükten oluşan bir şiir yer almaktadır.

7-13. sayfalar arasında “Merhûmun Hasb-i Hâli” başlıklı, aruzun “*Mefâ’îlün Fe’îlâtün Mefâ’îlün Fe’îlün*” cüzüyle şairin oğlu Celâleddîn’in dilinden yazılmış 22 bendlik bir mütekerrir müseddes bulunmaktadır.

13-14. sayfalar arasında “Nevha” başlıklı ve aruzun *Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün* cüzüyle yazılmış 16 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

14-15. sayfalar arasında “Mersiye-i Teşekkî” başlıklı aruzun *Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün* cüzüyle yazılmış 7 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

15. sayfada “Mersiye-i Te’ellüm” başlıklı ve aruzun *Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün* cüzüyle yazılmış 7 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

15-16. sayfalar arasında “Mersiye-i Celâliye” başlıklı ve aruzun *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* cüzüyle yazılmış 6 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

16-17. sayfalar arasında “Mersiye-i Tahayyür” başlıklı ve aruzun *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* cüzüyle yazılmış 8 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

17-18. sayfalar arasında “Hitâbe-i Te’essür” başlıklı 13 beyitlik bir şiir yer almaktadır.

18-32. sayfalar arasında “Mersiye-i Tebekkî” başlıklı ve aruzun *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* cüzüyle yazılmış 54 bentlik bir müseddes yer almaktadır. Mütekerrir bir müseddes görünümündeki şiirin bazı bentlerinin son beyitleri küçük kelime farklılıkları bulunmaktadır.

32. sayfada “Mersiye-i Tasabbur” başlıklı ve aruzun *Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün* cüzüyle yazılmış 17 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

32-33. sayfalar arasında “Mersiye-i Tahattur” başlıklı ve aruzun *Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün* cüzüyle yazılmış 5 bentlik bir müseddes yer almaktadır.

33-35. sayfalar arasında “Mersiye-i Tefekkür” başlıklı ve aruzun *Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün* cüzüyle yazılmış 7 bentlik bir müseddes yer almaktadır.

35-36. sayfalar arasında “Mersiye-i Te‘essür” başlıklı ve aruzun *Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün* cüzüyle yazılmış 16 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

37-38. sayfalarda “Mersiye-i Tezekkür” başlıklı ve aruzun *Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün* cüzüyle yazılmış 13 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

38-39. sayfalarda “Mersiye-i Tekeddür” başlıklı ve aruzun *Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün* cüzüyle yazılmış 12 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

39-40. sayfalarda “Mersiye-i Tedemmu” başlıklı ve aruzun *Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün* cüzüyle yazılmış 15 beyitlik bir gazel yer almaktadır.

40-41. sayfalar arasında *10’lu Hece Ölçüsü* ile yazılmış “Mersiye-i Âh-ı Vâh” başlıklı 3 dörtlükten oluşan bir şiir yer almaktadır.

41-42. sayfalarda “Nevha-i Âteşin” başlığıyla kaleme alınmış 3 bentlik bir müsemmen yer almaktadır.

42-43. sayfalarda Celâl’in mezar kitâbesi için yazılan şiir “Merhûmun Kitâbe-i Seng-i Mezârı” adıyla yer almaktadır:

43-45. sayfalar arasında oğlu Mehmed Âsım’ın vefatı münasebetiyle yazdığı *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*’nın niçin kaleme alındığını beyan eden kısmının Ma‘ârif Nezâreti’nce sakıncalı bulunarak yasaklanması ve bazı kısımlarının tamamıyla

kaldırılmasından bahsederek o kitabında yer almayan bölümleri aynen *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı*'nın sonuna ilave etmiştir.

45. sayfada Yusuf Celâleddîn'in doğumu için gazel nazım şekliyle yazılan tarih manzumesi, 46. sayfada "Tazarru' u Niyâz" başlığı altında şairin duası yer almaktadır.

46-58. sayfalar arasında Yusuf Celâleddîn'in doğumundan ölümüne kadar ki hayat hikâyesi anlatılmıştır. Nasıl bir çocukluk geçirdiği, hangi okullara gittiği, hangi şehirleri görme imkânı bulabildiği, derslerindeki başarısı, hastlanması ve vefatı anlatılmaktadır. Ayrıca çocuğun ahlâkî meziyetlerinin yanı sıra dış görünüşüne dair fizikî özelliklerine yer verilmiştir.

58-60. sayfalar arası Yusuf Ziyâ Bey'in maarif nâzırı ve müdürlerinden öğretmenlere, mümeyyizlerden mubassırlara, sağlık ocağı çalışanlarından doktorlara ve eczacılara kadar pek çok kimseye yönelik şikâyet ve sitemlerini ihtiva eden mensur bir bölüm yer almaktadır. Örnek olması açısından zikredekiler olursak:

“Ma‘ârif nâzır u müdürleri! Sizin hasâfet ü dirâyetinizden ne fâ‘ide var ki hiç biriniz mektepleri geniş ve havâdâr yerlerde te’sîs ü inşâ ve emr-i nezâfetlerine i‘tinâyâ lâyıkı vechiyle ehemmiyet vermiyor ve talebeyi aralıkda bir mu‘âyene-i tıbbiyye vü sıhhiyyeye tâbi‘ tutmuyor ve bunlardan kimlerin ne gibi a‘râz u emrâzdan dolayı hasta olmuş veya terk-i hayât etmiş olduğunun her sene defterini tutarak buna bir çâre düşünmüyorsunuz.”

60-64. sayfalar arasında “İlâve” başlığıyla Yusuf Ziyâ Bey’in Allah’a duâ ve niyazının, başta Hz. Peygamber’den şefaât ricasının anlatıldığı hâtime kısmı yer almaktadır. Şair burada ayrıca sema, güneş, ay ve yıldızlardan oğlu Celâleddîn’in kabrini ışıklarını saçmaları yönünde niyazda bulunur. Tabiattaki türlü türlü çiçeklerinin oğlunun kabrinde açması ve farklı kuş türlerinin bu kabrin başında ötmesi yönünde temennilerde bulunur:

“Ey sevimli güller, sünbüller, fülfüller, sâ‘ir gûn-â-gûn, reng-â-reng çiçekler, yeşil yeşil çemenler! O yavrucağın hatîresini tezyîn ediniz ki temâşâ-yı letâfet-pîrâ ve revâyih-i rûh-fezânızla rûh-ı pâki açılın.

*Ey sevimli sevimli kuşlar, bülbüller, kumrular, güvercinler,
kırlangıçlar, ebâbiller! Dâ'imâ o nûr-ı 'aynın merkadi
etrâfında nağme-sâz u cilve-endâz olunuz ki [rûh-ı] revân-ı
şerîfi şâd u hurrem olsun.”*

Celâleddîn'in küçükken çekilen bir fotoğrafını paylaşıp altına oğlunun dilinden şu şiiri yazmıştır:

Cism-i zârım gerçi matmûr-ı türâb olduysa da

Nâmımı ihtâr için bu resmim olsun yâdigâr

Bir zamân 'âlemde mevcûd olduğum hâtırlanıp

Eylesin erbâb-ı 'îrfân u basîret i' tibâr²⁷

Nazım Şekilleri

Eser genel itibariyle klasik tarzda yazılmıştır ve neredeyse tamamen klasik nazım şekillerinden oluşuyor şeklinde bir görünüm arz eder. Manzumelerin tamamına yakını aruz vezni ile yazılmıştır.

²⁷ Eserin muhtevasına dair burada yer alan bilgiler daha evvel tarafımızca hazırlanan “Yusuf Ziyâ Yozgadî'nin *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* Adlı Eseri” başlıklı çalışmadan alınmıştır.

Genel itibariyle mersiyelerden oluşan kitabın kahir ekseriyeti manzum olmakla birlikte mensur bölümler de ihtiva eder. Eser klasik edebiyat nazım şekilleriyle yazılmış olmanın yanı sıra, yazıldığı dönemin bir neticesi olarak yorumlanabilecek mahiyette, hece vezni ile ve klasik nazım şekillerine uymayan formlarda manzumeler de içermektedir. Zaman zaman şiirlerde vezinlerin aksadığı ve kafiye kusurlarının bulunduğu mısralar ile de karşılaşılmaktadır. Asıl eser olan *Vâveylâ-yı Peder yâhûd Evlâd Acısı*'nda toplam 18 mersiye yer almaktadır. Eserin devamı niteliğindeki *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*'nın sansürden geçmemiş kısmında ise Yûsuf Celâleddîn'in mezar taşı kitabesi, doğumu için kaleme alınmış tarih manzumesi, Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlaması münâsebetiyle yazılmış tebrik şiiri ve Yûsuf Celâleddîn'in fotoğrafının altına yazılmış şiir yer almaktadır.

İlk bölümdeki şiirlerin biri koşma (1. şiir), biri türkü (17. şiir), yer yer kafiye kusurları barındıran bir mesnevi (8. şiir), biri müsemmen (18. şiir), dördü mütekerrir müseddes (2, 9, 11, 12. şiirler), onu (3, 4, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 16. şiirler) gazeldir. Eserin

ikinci bölümündeki şiirlerden mezar taşı kitabesi ve tebrik şiiri gazel nazım şekliyle, çocuğun doğumuna düşürülen tarih ve fotoğraf altı şiir ise kıta nazım şekliyle yazılmıştır.

Vezinler

Kitapçığın genelinde aruzun farklı bahir ve cüzleri kullanılarak şiirlerin yazıldığı görülmektedir. Tercih edilen aruz kalıpları Türk edebiyatında en yaygın olarak kullanılan bahirler arasındadır. *Mersiye-i Âh-ı Vâh* başlıklı şiirde ise hece ölçüsü 10'lu *Hitâb-ı Vâlihâne* başlıklı şiirde ise 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Kitapta yer alan diğer kalıpler ve sayıları ise şu şekildedir:

Kullanılan Kalıp	Şiir Numaraları	Kullanım Sıklığı
<i>Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün</i>	6, 7, 9, 13, 14, 15, 19, 22	8
<i>Mefâ'ilün Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'ilün</i>	2, 10, 11, 18	4
<i>Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'ilün</i>	3, 4, 16	3
<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	5, 12	2
<i>Müstefîlâtün Müstefîlâtün</i>	20	1
<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	21	1
<i>11'li Hece Ölçüsü</i>	1	1
<i>10'lu Hece Ölçüsü</i>	17	1
<i>Vezni Tespit Edilemeyen</i>	8	1

Dil ve Üslûp Özellikleri

Bir eserde kullanılan dil ve üslûp, o kitabın yazılma maksadıyla doğrudan ilişkilidir. Sanat kaygısı gözetilerek te'lif edilen bir eserdeki veya edebî bir ürün ortaya koymak maksadıyla yazılan metinlerde kullanılan dille, insanları bilgilendirmek, öğretmek gibi pragmatik amaç güdülerek yazılan eserler arasında dil ve üslûp açısından bir fark olması kaçınılmaz ve doğaldır. Buna ek olarak müellifin eseri kaleme alma safhasındaki hisleri ve yaşadığı duygu yoğunluğu da üslûba etki eden hususlar arasında yer alır.

Yûsuf Ziyâ'nın *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* isimli kitabı da müellifinin büyük bir duygu yoğunluğu altında kaleme aldığı bir eserdir. İki evladını kaybettikten sonra, gençlik çağlarına erişmiş ve istikbalinden ümitli olduğu oğlunun da ölümüne şahitlik eden yazar, üçüncü kez evlat acısı yaşamıştır. Bu durum eserin dil ve üslûbuna tesir etmiş, daha yoğun bir üslûp kullanılmıştır.

Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı isimli eserde şairin hüznü mısralardan okunabilmektedir. Çok sevdiği ve istikbaline dair umutlu olduğunu dile getirdiği evladının acısını yaşayan şair,

bunu en veciz ifadelerle dile getirme gayretindedir. Şiirde kullandığı özenli ve tasvir ağırlıklı dil, evladına olan sevgi ve hürmetinin de bir yansıması olarak telakki edilebilir.

Eserde kullanılan dil için genel itibariyle orta seviyede bir dil ve üslûba sahip olduğu söylenebilir. Arapça ve Farsça terkip ve kelimelerin sık kullanıldığı eser, her ne kadar ağır bir dile sahip değilse de sade ve kolay anlaşılır bir mahiyette de değildir. Eserin dili, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle örülü iken; üslûbu da oğluna olan hislerinin ve özleminin yansıması olacak mahiyette orta seviyede ve edebiyatla kısmen de olsa iştilal etmiş kimselerin anlayabileceği mahiyettedir. Metin boyunca sade bir dil özelliğine rastlanmaz, buna karşın zaman zaman süslü dil özelliklerine tesadüf edilebilmektedir.

SONUÇ

Yozgat'ın yetiştirdiği son dönem Osmanlı şair ve yazarlarından olan Yûsuf Ziyâ Yozgadî altmış beş yıllık hayatı boyunca kaleme aldığı yirmi beş eseriyle kendisine önemli bir yer edinmiştir. Mutasarrıf bir babanın refah içerisinde büyümüş bir oğlu olarak yaşamını sürdürmüş olan şair, Osmanlı Devleti'nin başta Yozgat, Kırşehir, Çankırı, Adana gibi Anadolu vilayetlerinde, Suriye (Musul) ve Kuzey Afrika'da (Trablusgarb) ve Balkanlarda (Edirne) ve payitaht olan İstanbul'da mühim vazifelerde bulunmuştur. Tahrirat Kalemi kâtipliğinden Bidâyet Mahkemesi reisliğine kadar uzanan başarılı bir memuriyet hayatı geçiren şair hususî hayatında derin acılar yaşamıştır. Edebiyat dünyasına topluma faydalı olabilmek, gençleri çeviri sahasında ilerletmek maksadıyla eserler kaleme alarak adım atan, memuriyeti dolayısıyla gittiği yerleri bir seyyah inceliğiyle gözlemleyip yazıya aktaran birisi olan Yûsuf Ziyâ Bey, oğullarını ardı ardına kaybetmenin hüznüyle âdetâ bir mersiye şairi olmuştur. Bir babanın yaşayabileceği en derin acılardan olan evlat acısını üç kez ardı ardına tatmış ve ölümün

soğuk gerçekliği karşısında çaresiz kalışını içli feryatlarla şiirlerine aksettirmiştir. İki buçuk yaşında iken kaybettiği Mehmed Âsım'ın hatırasını yaşatmak için *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*'yı yazmıştır. Zekâsı, kabiliyeti ve sıhhatli olmasından ötürü geleceğinden ümitli olduğunu defaatle bildirdiği oğlu Yûsuf Celâleddin'in de ansızın on altı yaşında iken vefat etmesi üzerine şair âdetâ yıkılmış ve içinde bulunduğu ruh hâlinin sâikiyle *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* adlı eserini kaleme almıştır. Eserin tamamında yirmi iki şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin on dördünün başlığı mersiye dir, geriye kalan şiirlerin muhtevâsından hareketle üç şiir daha mersiye olarak değerlendirilebilir. Geriye kalan şiirler arasında vefat eden oğlu Yûsuf Celâleddin'in dilinden yazılmış bir hasb-i hâl, çocuğun doğumuna, *Kurân-ı Kerîm*'i hatmetmesine ve mezar taşı kitabesine yazılmak için düşürülmüş üç tarih ve bir de çocuğun fotoğrafının altına yazılmış şiir yer almaktadır. Şiirlerin çoğu aruz ölçüsü ve klasik edebiyat nazım şekilleri ile kaleme alınmış olmakla birlikte hece ölçüsü ve halk edebiyatı nazım şekillerinin kullanıldığı şiirler de mevcuttur. Sanat endişesi güdülmeden kaleme alındığı görülen şiirlerde yer yer aruz ve kafiye kusurlarına rastlanmaktadır. Yûsuf

Ziyâ Bey'in aruzla yazılmış manzumeleri hece ölçüsüyle yazılanlara göre daha başarılıdır. Şairin adlarını bildiğimiz fakat basılmadığı için ele geçmeyen *Şiven Yâhûd Fıkân-ı Nev-cevân* ve *Nagamât-ı Mersiye* kitaplarının isimlerinden hareketle Yûsuf Celâleddîn'in ölümü için yazılmış mersiyeler olabileceği düşünülmektedir. Sadece ele geçen mersiyelerden bile Yûsuf Celâleddîn'in Türk edebiyatında kendisine en fazla mersiye yazılmış kimselerden biri olduğu, başta *Birinci Mecmûa-i Eş'ârım Yâhûd Nev-bahârım*, *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*, *Bârîka-i Te'essür* ve *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* isimli kitaplarındaki mersiyelerinden hareketle Yûsuf Ziyâ Yozgadî'nin en fazla mersiye kaleme almış şairlerden birisi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Metnin Teşkili ile İlgili Açıklamalar

Klasik Türk Edebiyatı alanında XIX. asrın ikinci yarısı ve XX. asrın başlarında kaleme alınıp basılmış eserlerin neşirlerinde metinler ya bir elyazması metin gibi transkribe edilir veya transkribe metin çalışmalarındaki hususiyetler gözönünde tutularak metnin yeni harflere aktarımı yapılır. Biz de Yûsuf Ziyâ Yozgadî'nin *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı* eserinin neşrinde transkripsiyon sistemi yerine transkribe edilen metinlerdeki hususiyetleri (hangi usûl ve esaslara göre, nasıl yapılması gerektiği; çevriyazıda Arapça-Farsça birleşik kelime, edat, ön ek ve son eklerin yazımı ile terkiplerin nasıl gösterilmesi gerektiği vb.) gözönünde tutarak eserlerin ilmî neşrini yeni harflere aktarım yaparak planladık.

Özellikle 1990'lı yılların başında yapılan çalışmalarda, eski harfli metinlerin ilmî neşri hususundaki teklifler arasında en çok kabul gören, İsmail Ünver'in transkripsiyonla alâkalı teklifleri²⁸ olmuştur. Ünver'in önerileri yakın zamana kadar birçok araştırmacı

²⁸ İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 1-46.

tarafından tatbik edilmiştir. Daha evvel yaptığımız metin neşirlerinde kullandığımız üzere, genel teâmüle uyararak metnin yeni harflere aktarımında İsmail Ünver'in tekliflerine bağlı kaldık.

- Arapça ve Farsça kelimelerdeki bütün uzun ünlüler metin boyunca (â, î, û) şeklinde gösterilmiştir.
- Kelime başı, ortası, sonu gözetilmeyip ayın ve hemzeyle yazılan bütün kelimelerde ayın harfi (‘), hemze (’) işaretiyle gösterilmiştir.
- Türkçe kelimelerdeki ses değişmelerinden ünsüz sertleşmesi harf inkılâbından sonra olduğu için bu kelimeler metinde nasıl yazılmışlarsa o şekilde yeni harflere aktarılmıştır. Örnek: yapıdı (yaptı), gitdi (gitti) vb.
- Yer isimlerinin yazımında uzun ünlüler sadece Arapça-Farsça kökenli olduğu kesin olarak bilinen isimlerde gösterildi:

Örnek: Mersin, Rodos, İzmir, Bingâzî

- Sayfa numaraları metin boyunca köşeli parantez [] içinde belirtildi.
- Metne tarafımızca yapılan bütün müdahaleler köşeli parantez [] içine alındı.
- Metin boyunca şiirlerde vezin kontrolü yapıldı, varsa vezin aksamaları dipnotta bildirildi. Şiirlerin numaraları ve vezinleri şiirlerin baş kısmına tarafımızca ilave edildi.
- Metin boyunca şiirlerde zihaf yapılan heceler kısa ünlü ile gösterildi.
- Mensur kısımlarda noktalama işareti kullanıldı, şiir örneklerinde ise kesme işareti (apostrof) haricinde herhangi bir noktalama işareti kullanılmadı.
- Türkçe şiir örneklerinde yer alan âyet ve hadis iktibasları, Arapça-Farsça atasözü, kelâm-ı kibâr vb. ibare alıntılar mısra seviyesine ulaşmadıysa yeni harfli okunuşları italik olarak belirtilip tercümeleri dipnotta verildi. Mısra seviyesine ulaştıysa aslî şekli verilip tercümesi dipnotta

yazıldı. Mensur kısımlardaki iktibasların tamamı aslî şekilleriyle yazıldı ve dipnotta tercümelerine yer verildi.

- Metinde geçen tarih mısra ve ibarelerinin Arap harfli yazımları ebced hesaplamaları yapılarak dipnotlarla verildi.
- Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsında kelimelerin asıl şekillerinin kullanılmasına gayret edildi.

Örnek: mahabbet (muhabbet), müsâfir (misâfir) sözcüklerinde olduğu gibi asıllarına uygun şekilde okundu.

- Esasında orta hecelerinde hemze (◌) bulunan ama nüshalarda hemzeleri ye (◌) olarak yazılıp Türkçe söyleyişle yaklaştırılan kelimeler aslî imlaları olan hemzeli biçimleriyle metne dâhil edildi.

Örnek: hakâ'ik (hakâyık), nesâ'ih (nesâyih), dekâ'ik (dekâyık), lâ'ih (lâyih), râ'iha (râyiha), 'alâ'ik ('alâyık) gibi.

- Elif-i maksûre ile biten kelimelerin sonunun “â” okunmasına dikkat edildi.

- “Ramazân : Ramadân”, “kâdî : kâzî” örneğinde olduğu gibi hem “d” hem de “z” okunabilen dâd (ض) harfinin imlasında Türkçedeki yaygın kullanım olan ilk şekilleri tercih edildi.
- Aynı çift ünsüzle biten Arapça kelimelere, ünsüz harfle başlayan Türkçe bir ek geldiğinde bu ünsüzlerden biri düşürüldü: mahalden (mahallden), Hak’da (Hakk’da) vb.
- Aynı çift ünsüzle biten kelimeler, şiirler ve tamlamalarda gerekli olduğu kısımlar haricinde tek ünsüzlü olarak yazıldı. ‘Abdülhay (‘Abdülhayy), makarr (makar), mahall (mahal), Hakk (Hak), hatt (hat), ser-had (ser-hadd) vb.
- Âyet ve hadisler sadece şiir örneklerinde çevriyazılı verilmiş, kalan kısımlarda Arapça orijinal hâlleriyle metindeki ilgili bölüme yazılmıştır. Âyetlerin meâlleri dipnotta verilmiştir. Öncelikle âyetin geçtiği sûrenin adı, sırası ve âyet numarası bildirilmiş; ardından tırnak içinde meâl yazılmıştır:

Kur'ân-ı Kerîm, A'râf Sûresi 7/155, "... bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir ..."

Hadisler için de önce hadisin mânâsı verilmiş; sonra hangi kaynakta geçtiği belirtilmiştir:

- "Belânın en çetini peygamberler üzerinedir. Sonra derece derece sırayla (dindarlıklarına orantılı olarak) devam eder." Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 141.
- Eserde Arapça-Farsça kelâm-ı kibâr, darb-ı mesel, şiir örneği yer almaktadır. Tıpkı âyet ve hadislerin yazımında olduğu gibi, bu ibareler de Türkçe şiirlerde çevriyazılı verilmiş, mensur bölümlerde asıl şekilleriyle yazılarak tercümeleleri dipnotta verilmiştir. En az bir mısrayı teşkil eden Arapça ve Farsça şiir örnekleri aslî şekilleriyle yazılmıştır.
- Metin içerisinde yer alan Arapça ibarelerden yaygın olarak kullanılan *rahmetu'llâhi aleyh* vb. artık dilimize yerleşmiş

olan kısa dua cümlelerinin çevriyazılı şekilleri italik hâle getirildi.

- Yazarın dipnottaki izahatları dipnotta verildi ve hazırlayanın izahatlarından ayırmak için sonuna [y.n.] ibaresi eklendi.

III. BÖLÜM

Metin

VÂVEYLÂ-YI PEDER
YÂHÛD
EVLÂD ACISI

Nâzım ve Muharriri

Hasan Hayrî Paşazâde

Üsküdar Cezâ Mahkemesi A'zâsından

Ziyâ

Her hakkı mahfûzdur

Dünyâda acılardan en büyüğü, en mü'essiri evlâd acısıdır. Evlâd acısından en dehşetlisi kıymetli nev-cevân evlâd acısıdır. Evlâdına en ziyâde acıyanlar da his-yâb-ı şâ'irâneye mâlik pederlerdir. Pederlerin en ziyâde bed-bahtı ise böyle hisse mâlik ve son ümmîdinin mahv olduğunu görmek bed-bahtlığa dûçâr olan pür-kederlerdir.

İstanbul

Cağaloğlu'nda Hikmet Matba'ası

VÂVEYLÂ-YI PEDER

YÂHÛD

EVLÂD ACISI

Nâzım ve Muharriri

Hasan Hayrî Paşazâde

Üsküdar Cezâ Mahkemesi A'zâsından

Ziyâ

Her hakkı mahfûzdur

Dünyâda acılardan en büyüğü, en mü'essiri evlâd acısıdır. Evlâd acısından en dehşetlisi kıymetli nev-cevân evlâd acısıdır. Evlâdına en ziyâde acıyanlar da his-yâb-ı şâ'irâneye mâlik pederlerdir. Pederlerin en ziyâde bed-bahtı ise böyle hisse mâlik ve son ümmîdinin mahv olduğunu görmek bed-bahtlığa dûçâr olan pür-kederlerdir.

İstanbul

Bâb-ı 'Âlî Caddesi'nde Keteon Matba'ası'nda Tab'

Olunmuştur

Gurre-i Muharrem 1330²⁹ [Aralık 1911]

²⁹ [Der-kenâr]

Evlâd acısı dillere pek etmede te'essür

Mukaddime

Ba' de edâi mâ vecbe 'aleynâ

Cenâb-ı Hallâk-ı lem-yezel ebnâ-yı beşeri mahlûkât-ı sâ'ireden mümtâz bir derecede halk etmiş ve bütün zî-rûhu onlara râm ve musahhar kılmış iken böyle bir kuvve-i gâlebe-i teshîriyyeye mâlik ve mütehammil-i mehâlik olan insânlar dahi bir zamân geliyor ki ufak bir mes'ele veya 'ârıza karşısında izhâr-ı 'ac ü nâ-tüvânî ediyorlar.

Ez-cümle Ebü'l-beşer Hazret-i Âdem bir buğday mes'elesinden dolayı cennetden ihrâc olunduğunda zevcesi Hazret-i Havvâ ile birleşinceye kadar tam yüz sene şurada burada muztarib ve ser-gerdân oldukdan mâ'adâ mu'ahharan dahi Kâbil ve Hâbil vak'a-i mekrûhesini görerek birinci derecede olan evlâd acısını tatmış ve bu acıyı ile'l-ebed bizlere dahi mîrâs bırakmış bulunuyor. Peygamberân-ı 'izâmdan olup ihyâ-yı emvât derecesinde kuvve-i kudsiyyeye mâlik olan Hazret-i Îsâ Yahûdîlerin eline geçerek ıztırâb-ı 'azîme dûçâr ve Hazret-i Zekeriyyâ ma'rûz-ı minşâr, Hazret-i Yahyâ ise ser-dâde-i tîğ-ı gaddâr oluyor.

Eyler mi 'aceb bir peder inkâr-ı te'essür

Dil istedi ki eyleye ol Yûsuf u ihyâ
Ol dilber ola şöhre-i bâzâr-ı te'essür

Hazret-i Ya‘kûb gibi bir peygamber-i zî-şân Hazret-i Yûsuf’un fikdânına nâlân u giryân olmakla berâber bir haylî müddet hayât u memâtına vâkıf olamayarak:

گهی بر طارم اعلا نشینم
گهی بر پشت پای خود نبینم³⁰

diyerek ‘acziini ikrâr ediyor. ‘Aleyhi’s-selâm³¹ «لولاك لولاك لما»
«خلقت الافلاك» hadîs-i kudîsi mîsdâkıncı bütün dünyâ onun şerefine halk olunmuş olan fahr-i ‘âlem *salla’llâhu aleyhi ve se’llem* evvelce hâl-i sabâvetde encâl-i seniyyelerinin vefâtını görüp [4] müte’essir iken âhiren ihsân-ı İlâhî olan mahdûm-ı mükerrerleri Hazret-i İbrâhîm hâl-i şebâbda vefât ediyor da ol mefhar-i enâm bu mahdûm-ı ‘âlisinin ihyâ olunmasına du‘â etmiyor veya edemiyor. Dünyânın fânî olduğunu bize haber verdiği hâlde bütün bütün sabr u sükûta mülâzım olmağa da hasbe’l-beşeriyye tahammül eyleyemiyor da bi’z-zarûre bükâ ediyor ve kendisi de altmış üç yaşında olduğu hâlde dâr-ı bekâya rihlet ve bir kimseye bir musîbet isâbet ederse benim mevtimi

³⁰ “Kimi zaman yüce gök kubbenin üzerinde oturuyorum, kimi zaman kendi ayağımın önünü görmüyorum.”

³¹ Hadîs-i Kudîsî: “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım.” Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 456.

tezekkür etsin. Zirâ mevtim a‘zam-ı mesâ’ibdir, mûcib-i tesellîdir diye vasiyyet buyuruyor.

Daha yakınlarda dünyâyı, bir pâdişâhı ancak idâre edecek kadar küçük gören Yavuz Sultân Selîm gibi bir kahramân-ı nâmdâr ufak bir şîr-pençe ‘illetine tâb-âver-i mukâvemet olamayarak terk-i dâr ediyor. Kosova melhame-i kübrâsında ihrâz-ı muvaffakiyyet-i ‘azîme ile kâmkâr olan Hudâvendigâr Gâzî Sultân Murâd Hân mecrûhîn ve üserâ miyânında bulunan bir Sırlının sù’-i kasdına hedef oluyor. Rahimehumu’llâh.

Ma‘a-mâ-fih dünyâ yaradılalı değil benî beşer intişâr edeliden beri daha böyle niçe niçe hâriku’l-‘âde vukû‘ât olduğu tevârîh-şinâsânın ma‘lûmu olduğundan burada tafsîle hâcet görmeyerek ancak diyebilirim ki her şey zıll-ı zâ’il nev‘inden olduğunu ve her bir emr, kazâ ve kadere tâbî‘ ve insânın basîret ve tedbîri dahi takdîre tevâfuku hâlinde müsemmir ve nâfi‘ bulunduğunu şu muhtasar vekâyi‘ isbâta kâfi değil midir?

Şu mukaddime-i ‘ibret-âmîz ü hüzn-engîzi temhîdden maksad evvelce iki ma‘ sûm oğlumun irtihâliyle mükedder olan gönlüm zîrde vak‘a-i dil-sûz-ı gaybûbeti derc-i sahîfe-i te’essür kılınacak olan üçüncü ve yetmiş sevgili oğlum Yûsuf Celâeddîn’imin sabâhat ve derece-i tahsîl ü kiyâsetine nazaran kendimi gûyâ bahtiyâr bir peder zannıyla iftihâr etmekte iken şimdi [5] gaybûbet-i ebediyesiyle eşk-rîz-i te’essür ü telehhûf oldukca bi’l-‘akis pek bed-baht bir peder olduğum misillü

kendisi hakkında âtiyen büyük ümmîdler perverde edilegelen o yavrucuğun dahi ikindi güneşi gibi revnaklı fakat süreksiz bir hayât için dünyâyâ gelmiş tâli‘siz bir oğul bulunduğunu derk u teyakkun ederek dünyâyâ, hayâta, sa‘âdete, sabâhete, ‘irfân ve kiyâsete aldanılmamasını erbâb-ı ‘irfâna yeniden ihtâr ve bu vesîle ile o nûr-ı dîde-i ibtihâcın yâd-ı nâmı ve ibkâ-yı hâtîrâtı ârzûsunu izhâr:

بنی آدم اعضای یکدکوند
که در آفرینش زیك جوهرند³²

fehvâsınca mu‘âsırîn ü ahlâfdan mutâli‘în-i kirâmın hüznüme iştirâkiyle berâber Fâtiha ihdâsıyla nakdîne-i mürüvvetlerini sarf u îsâr buyurmaları temenniyâtını ‘ilâveten tezkâr etmektedir. *Rahmetu’llâhi ‘aleyh rahmeten vâsi‘aten. Âh min-elemi’l-mevt.*

Ziyâüddîn [6]

³² “Âdemoğlu aynı vücudun organları gibidirler, çünkü yaratılışları aynı cevherdendir.” Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İstanbul 2008, s. 82.

-1-

HİTÂB-I VÂLİHÂNE

11'li Hece Ölçüsü

Unutmam seni ben ey tıfl-ı lâlim
Ey nâzenîn oğlum ey gül cemâlim
Kalk yatma ey nûrum nâzik Celâl'im
Söyle n'etdi sana felek o zâlim

Ne tîz yattın böyle firâş-ı mevte
Neden meyl eyledin genç iken fevte
Kâdir değil misin izhâr-ı savta
Söyle n'etdi ecel ey bî-mecâlim

Sen gidersen olur hâlim perişân
'Avdetine var mı âyâ ki imkân
Mümkünse derdine bulayım dermân
Kalk ey nev-nihâlim ey pür-melâlim

Neden uçup gitdi murg-ı revânın
Hâlî kalmış kafes durmuş cenânın
Nazarların sönmüş dökülmüş kanın
Gel söyle mâcerâ n'oldu nihâlim

O penbe güllerin sararmış solmuş
Şâhîn gözlerin âh şimdi soğulmuş
Reng-i rûyun gitmiş birden kül olmuş
Nedir bu hâl söyle nâzik Celâl'im

Günden güne olur hâlim dîger-gûn
Hüznüm müzdâd olur mâtemim efzûn
Nasıl etdi böyle ansızın gerdûn
Lisân versin söyle ol Zü'l-celâlim [7]

Çıkar mı hâtırdan hüzn ü melâlin
O tatlı dillerin o hüsn-i hâlin
Tüketdin mi âyâ şimdi nevâlin
Söyle nev-nihâlim ey pür-kemâlim

Mahşere mi kaldı 'aceb mülâkât
Görmek mümkün midir bir daha heyhât
Yatıp kalma böyle mahsûl-i hayât
Sükût etme söyle ey bî-nevâlim

-2-

MERHÛMUN HASB-İ HÂLİ

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Felek getirdi habersiz bu tengnâya beni
Medâr-ı mefharet etdi babam **Ziyâ'**ya beni
Biraz büyüdü de çatdırdı bir belâya beni
Nihâyet eyledi ilkâ çeh-i fenâya beni
Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a'lâya beni

Niçün getirdi 'aceb bu felek cihâna beni
Neden uğratdı ayâ o mülk-i ziyâna beni
Bir ân içinde sıkışdırdı pek zamâne beni
Getirdi kudret-i Mevlâ yine zebâne beni
Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a'lâya beni [8]

Şebâb içinde felek yek beni hebâ etdi
O serv-i kâmetimi 'âkibet dü-tâ etdi
Büyüdü besledi sonra neden ibâ etdi
Niçün getirdi cihâna niçün cüdâ etdi
Şu var ki hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür rahm-i Hudâ cennet-i a'lâya beni

Mukarrer idi zamânım ‘ulûmu tahsîle
Müdâvim idi lisânım lisânı tekmîle
Muvâzıb idi cenânım Hudâ’yı tebcîle
‘Aceb sebep mi bu dikkat cihânı tahvîle
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür rahm-i Hudâ dergeh-i a‘lâya beni

O çerh-i kîneverin kîni âşikâr oldu
Şu gençliğimde hayâtım ağırca bâr oldu
O şâhbâza revânım neden şikâr oldu
Vücûdum ile cihâna ‘aceb ne kâr oldu
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a‘lâya beni

Felek zamân-ı kalilde beni nizâr etdi
Biraz teneffüs ederken o dil-figâr etdi
Yediğim lokmayı dem eyledi nisâr etdi
Şu gençliğimde mekânım neden mezâr etdi
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür ‘avn-i Hudâ dergeh-i a‘lâya beni [9]

Nasıl tutuldum ayâ ben verem denen derde
Gelir mi ki ‘acebâ her civâna her merde
Haftı olur o mukadder hayâtında her ferde
Tezâhür etmede her şey gidince o perde
Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a‘lâya beni

O gün tenezzüh için çıkmış idim etrâfa
Tahassür ile nigâh eylemişdim eknâfa
Biraz da ‘arz-ı vücûd eyledimdi tâb-ı âfa
Meğer esef verecekmiş olalım ahlâfa
*Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a‘lâya beni*

‘İşâ zamânı su‘âl ile dem zuhûr etdi
Hücûm-ı dem beni sarsdı vü bî-şu‘ûr etdi
Amân dedimse de peyk-i ecel sudûr etdi
Niyâz-ı ‘afv ile tenden revân mürûr etdi
*Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a‘lâya beni*

Sükûn içinde olan hâne oldu bir mahşer
Peder yetişdi dedi âh [âh] o meh-peyker
Görürdüm ‘âile efrâdı hep figân eyler
Mecâl yok idi kıyâma kelâma ey dâver
*Ne çâre hükm-i kazâ sevk eder bekâya beni
Götürür mefharim ol cennet-i me’vâya beni [10]*

Hudâ diretdi o buhrân içinde tehlîli
O son nefesde cenânım ederdî tebcîli
Tezâhür etdi mukadder olur mu tebdîli
O mûcib oldu fenâdan bekâya tahvîli
*Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür safvet-i bâlim dahi Hudâ’ya beni*

O ânda oldu mülâkî bana iki kardaş
Benimle bezm-i musîbetde oldular pâ-dâş
Sürûr-ı gamla mürekkeb akıtdı gözler yaş
Ne dil-hırâş idi bilmem o gulgul-i dehhâş
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Dü dâderim götürürler dahi Hudâ'ya beni

O mevt ki bir maraz aslâ devâ-pezîr olmaz
Tutulduğum o maraz ki şifâ-pezîr olmaz
Cihânda her ne ki varsa bekâ-pezîr olmaz
Cesed çürürse de rûhum fenâ-pezîr olmaz
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür fahr-i ümem dergeh-i Mevlâ'ya beni

Mükedder olma o rütbe bâbâ-yı müşfik-ter
O rütbe ağlamasınlar ki mâder ü hâher
Cihân-ı fânîyi tebdîl edince Peygamber
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür 'avn-i Hudâ dergeh-i a'lâya beni [11]

Bir öyle 'âleme geldim ki bunda yok evhâm
Ne gam ne hırs u hirâs vü ne gussa-i encâm
Ne derd-i ser bulunur ne vücûdca eskâm
Egerçi hoş idi dünyâ velik yok ârâm
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a'lâya beni

Bir öyle ‘âleme geldim ki cennetâsâdır
Yemek içmek dahi çokdur letâfet-efzâdır
Velî sükkânı cesedden zihî müberrâdır
Libâs-ı gavâ’ili olmaz güzelce me’vâdır
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a’lâya beni

Su’âl-i vâkı‘a verdim kolay cevâbını ben
Ki safvetim var idi görmedim ‘itâbını ben
Ümîd var ki kazandım şehîd sevâbını ben
Şükür ki duymadım aslâ kabir ‘azâbını ben
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a’lâya beni

Mahûf gelirdi memâtım bana dünyâda iken
Rahm edip istedi Mevlâ beni hulyâda iken
Beni görmek dileyen görmeli rü’yâda iken
Baş gözüyle göreyim ben sizi ‘ukbâda iken
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâya beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a’lâya beni [12]

Size müjde vererek söylüyorum ahvâlim
Kazandım ecr-i cezîli bu idi âmâlim
Münhasır tâ‘at-i Mevlâya bütün ef’âlim³³

³³ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

Sanmayın kabrimi muzlim ecele pâmâlim³⁴
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâyâ beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a'lâyâ beni

Memâtı bilmeli hâzır hayâtda insânlar
Fenâ bulur dahi her şey muhakkak ey dâder
Gurûr u kibr ne lâzım nihâyeti makber
Olurlar ehl-i basîret bu sözden 'ibretver
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâyâ beni
Götürür 'avn-i Hudâ dergeh-i a'lâyâ beni

Lisânlar olmasın âzâde Hakkı tekbîrden
Cenânlar olmaya vâreste zikri tekrîrden
Vefât edenleri hayr ile yâd u tezkîrden
Murâd celb-i basîret bu hâli takrîrden
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâyâ beni
Götürür rahm-i Hudâ dergeh-i a'lâyâ beni

Tefekkür etmeli 'âkil hemîşe 'âkıbetin
Teşekkür etmeli takdîr edip de 'âfiyetin
Muhâfız olmalı her bir husûsda sâfiyetin
Değişmesin dahi ikbâle kimse şâkiletin
Ne gam kazâ vü kader sevk eder bekâyâ beni
Götürür lutf-ı Hudâ dergeh-i a'lâyâ beni [13]

³⁴ Bu mısradâ vezin aksamaktadır.

-3-

NEVHA

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlîn

Âh Celâl'im [bu] dü-dîdem sana her ân ağlar
Ciğerim nâzlı ciğer-pârem için kan ağlar

Görseler kadd-i dil-ârâsını nermîn tenin âh
Bâğ-ı cennetde olan hûr ile gilmân ağlar

Sen gibi bir gül-i sad-berg solarsa nâgâh
Âh feryâd ederek murg-ı hezârân ağlar

Yâd olundukca senin hokka dehânın ey nûr
Sahn-ı gülşendeki her gonce-i handân ağlar

Yâd olundukca senin hüsn ü cemâlin ey mâh
Sarıp hüzn ile ezhâr-ı gülsitân ağlar

Yâd olundukca o 'îrfân u zekâ vü hünerin
Böyle gaybûbetine zümre-i şebân ağlar

Yâd olundukca o şâhîn bakışın 'âlemde
Ehl-i 'îrfân-ı zamân cümle-i hûbân ağlar

Bu çağında felek aldı beni dil-hûn etdi
Nevhama ‘âlem-i uhrâdaki cânân ağlar

Gâh u nâgâh felek böyle edince tekdîr
Acıyıp hâl-i perîşânıma yârân ağlar

Bulmadı çâre bu derde peder-i bed-bahtın
Nûr-ı ‘aynım senin encâmına Lokmân ağlar

Eyledi ‘acziñi izhâr tabîbler birden
Hayf ey yavrucuğum derdine dermân ağlar [14]

Beýt-i hüzne çekilip sabra mülâzım olsam
Elemim ‘aks ederek külbe-i ahzân ağlar

Bilemem zevk mi duyar mahv ile nev-resteleri
Feleğin gerdiş-i nâ-sâzına insân ağlar

Ölmeden gayrı tesellî bulamam ben artık
Kabr-i tenhâda tahassürle o ceylân ağlar

Kanlı yaşlar saçıyor hüzn ile çeşmânım âh
Ben ölürsem de Ziyâ nâmıma dîvân ağlar

Düşdü cevher Mayıs’ın yigirmi üçünde hâke
Böyle gaybûbete her mâh-ı Haziran ağlar

-4-

MERSİYE-İ TEŞEKKÎ

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Dil-i âvâremi dûçâr-ı melâl etdi felek
Dîdemi vakfe-i giryân-ı Celâl etdi felek

Bakmağa rûy-ı dil-ârâsına kıymazken ben
Aldı o yavrucuğumu bana âl etdi felek

Görmesem ben duramazdım o münevver vechin
Rü'yetin çok görerek fasl-ı visâl etdi felek

Durmuyor eşk-i dü-dîdem cereyân etmededir
Hâlimi etdi dige-gûn beni lâl etdi felek

Kalması sabra mecâlim bilemem n'eyleyim âh
Ne kusûr eyledim âyâ bu ne hâl etdi felek

Çâr ebrûlanıyorken o nihâl-i sîmîn
Nâgehân sarsar esip kesr-i nihâl etdi felek [15]

Bu gidiş ile kederler beni de mahv eder
Cism-i zârımı firâkiyle hayâl etdi felek

-5-

MERSİYE-İ TE'ELLÛM

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

Soldurdu felek vechini ol gonce-i âlin
Bükdü belini bâd-ı ecel tâze nihâlin

Mâtem ederim ağlarım oldukca mu'ammer
İ'lân-ı keder eylerim âhiyla Celâl'in

Kalk nûr-ı dü-dîdem bana nâz eyleme artık
Hâzırlanıyor bezmine her dürlü nevâlin

Günden güne mümted oluyor leyl-i firâkın
Müşted oluyor devr-i zamân ile melâlin

Sen Zühre idin subh-ı ümîdimde yegâne
Ey mihr-i emel âh yok idi misâlin

Çok gördü felek sen gibi bir gonce-i âli
Setr eyledi âh hâk-i siyâh nûr-ı cemâlin

Îmâ imiş o mevtine her dürlü kemâlin
Ey nûr-ı cemîl böyle yakın mıydı zevâlin

-6-

MERSİYE-İ CELÂLİYYE

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

Ağla ey dîdem hemîşe ağlamak hengâmıdır
İnle sen ey kalb-i mahzûn inlemek eyyâmıdır

Kan saçarsa böyle şebde çok mudur ol gözlerim
Yevm-i isneyn intihâsı Salı'nın akşamıdır [16]

Âh edersem pek becâdır böyle şebde tâ-be-subh
Kevkeb-i ikbâlin âfil olması encâmıdır

Hasret etdi âh felek o yavrumun dîdârına
İştîdâd-ı hüzne bâdî hasret-i gül-fâmıdır

Ağlarım âh eylerim oldukça 'ömrüm ey Ziyâ
Ağlayan nâzik Celâl'in vâlid-i nâ-kâmıdır

Nâmına mersiyemin dersem Celâlî şâygân
Kendi gitdi âh bâkî yalnız bir nâmıdır

-7-

MERSİYE-İ TAHAYYÜR

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

Öyle giryânım ki giryem 'âlemi giryân eder
Öyle nâlânım ki nâlem taşları nâlân eder

Öyle me'yûsum ki ye'sim 'âlemi me'yûs eder
Öyle hayrânım ki hüznüm âdemi hayrân eder

Öyle mebhûtum ki behtim 'âlemi mebhût eder
Öyle dil-hûnum ki hüznüm dilleri büryân eder

Öyle Ya'kûbum ki gitdi gelmez artık Yûsufum
Kara toprakda o yavrum âh kim iskân eder

Yok ümîd-i 'avdeti o yavrumun ye's-âverim
Peder-i bed-bahtı ancak âh eder efgân eder

Haşre dek o vechini görmek müyesser olmaz âh
Umarım mahşerde Mevlâ rü'yetin ihsân eder [17]

Girmem artık ba'demâ ben gülsitân-ı 'âleme
Gülleri kül eyler âhım gülşeni külhân eder

Nûr-ı ‘aynım gitdi hayfâ bakmam artık ‘âleme
Korkarım ki dûd-ı âhım ‘âlemi zindân eder

-8-

HÎTÂBE-İ TE’ESSÜR³⁵

Âh ferzend-i ercümendim âh
Yegâne yavru dil-pesendim âh

Ne felâket nedir bu gaybûbet
Âh Celâl-i derdmendim âh

Âh dildâr-ı dil-şikârım âh
Âh tıfl-ı gül-‘izârım âh

Âh yavrum enîs-i cânım âh
Âh mahbûb-ı dil-sitânım âh

Nasıl oldu da terk-i dâr etdin
Ne sebeble mezâra sen gitdin

³⁵ Şiirin vezni tespit edilememiştir.

Bulurdum şevk senin hayatınla
Şimdi oldum hazîn memâtınla

‘Aceb kâbil mi ‘avdet-i mâ-fât
Mahşere kaldı rü’yetin heyhât

Âh ecel denilen o düşmen
Oldu toprak o Yûsuf-mesken

Niyâzım bu ki Hak’dan o medfen
Sana olsun ferah-fezâ gülşen [18]

Şehîdsin şehîd ey ma’sûm
Buna şâhid de hayf kanlı kefen

Emekler oldu hayf hebâ vü heder
Netîcesi yine kazâ vü kader

Emellerim tükendi âh birden
‘Aceb ne hâldesin sen ey gül-ten

Beni de al bırakma ey gül-fâm
Firâkın bahş eder şedîd âlâm

-9-

MERSİYE-İ TEBEKKÎ

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hasret etdi çarh-ı kec-rev yavrumun gül-fâmına
O güzel sîmâsına o gözleri bâdâmına
Mâtem eylersem sezâdır yavrumun âlâmına
Durmayıp ağlarsam ahrâdır Celâl'in nâmına
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
İnlerim âh eylerim ben o güzel endâmına

Hem peder hem 'âşık olmuşdum onun etvârına
Hüsn-i hâl ü sıdk-ı bâline güzel güftârına
Çok gelirdi o kemâli sinninin mikdârına
N'eyleşem bilmem ne yapsam yâdına tezkârına
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
Nûr-ı 'ayn-ı nâzenînin bî-misâl endâmına

Bir nazar mı değdi âyâ Yûsuf'un dîdârına
Kâmet-i matbû'una o hurde-bîn enzârına [19]
Vechinin hâl-i siyâh-renk melâhatdârına
Zînet-efzâ-yı 'uyûn o dil-rübâ refâtârına
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu hazîn encâmına
Nâzenîn-i gül-misâlin dil-rübâ endâmına

İ'timâd etmek olur mu feleğin in'âmına
Eylemez çünkü tekâbü'l hüznüne âlâmına
Yok sebâtı 'âlemin bak gerdiş-i eyyâmına
Mersiyem etsin delâlet hüznümün i'lâmına
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu elîm encâmına
İnlerim âh eylerim ben o güzel endâmına

Ne hazîn bir levhadır ki hâlini tasvîr eder
Ne elîm bir nevhadır ki mermere te'sîr eder
Ben gibi bed-baht olanlar fâci'a tenvîr eder
Bir siyâh hâme bu şî'r-i mâtemi tahrîr eder
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu elîm encâmına
İnlerim âh eylerim ben o mu'allâ-fâmına

Çok emeller besler idim yavrumun ikbâline
Her dem eylerdim du'âlar feyzine iclâline
Hasr-ı efkâr etmiş idi 'ilm ü fen ikmâline
Etmemek kâbil mi girye şu elîm ahvâline
Durma ağla gözlerim o nûr-ı çeşmin nâmına
Nûr-ı çeşm-i nâzenînin bi-misâl gül-fâmına

Subh u şâm eyler idim ta'vîze dikkat her zamân
Tâ ki mahfûz ola her dürlü elemden tâze cân [20]
Okunurdu sâkitâne eylemezdi imtinân
Yevm-i mevtinde unutturdu du'âyı Müste'ân
Ağlarım ben nûr-ı ayının şu elîm encâmına
Nûr-ı çeşm-i iftihârın sîm-vâr endâmına

Görerek âsâr-ı sıhhat olmuş idim şâdmân
Geçmedi üç sâ‘at ancak geldi muhbir el-amân
Dedi şimdi yavrucukdan nâgehânî geldi kan
Tehlike tahtında gâyet gel yetiş ey nâtüvân
Durma ağla gözlerim o nûr-ı ‘aynın nâmına
Nûr-ı ‘ayn-i nâzenînin şu elîm encâmına

Sıçrayıp cân başıma koşdum yetişdim nâzenîn
Bister-i mevtinde yatmış göz açık parlar cebîn
Ağzı burnu kan içinde gördüm etdim ben enîn
Geldi doktor söyledi gitmiş bu gelmez ol metîn
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu elîm encâmına
Ol Celâl-i zü’l-cemâlin hüznüne âlâmına

Eylemiş ol gün tenezzüh merkeb ile nev-cevân
İ‘tidâl üzre seyâhaticik ederdi ba‘zı ân
‘Acebâ sarsıldı da ‘ârız oldu böyle kan
Yâ hulûl etmiş mi nâgeh ol ecel-i bî-emân
Kanlı yaşlar saçsam abrâ nâzenînin nâmına
Ağlarım oldukça ‘ömrüm şu hazîn encâmına

Nûr-ı ‘aynim beni ol ânında tezkâr eylemiş
Pek samîmî haseni ikrâr u izhâr eylemiş [21]
Elvedâ‘-gûyâ-yı istihlâl olup zâr eylemiş
Son nefesde dahi tehlîl ile ezkâr eylemiş
Ağlarım ben durmayıp o nev-civânın nâmına
Nâzenîn-i dil-rübânın cân-güdâz âlâmına

Ol güzel yavru gidip şimdi kesildi ol nefes
Âşiyânedен hezârân uçdu kaldı boş kafes
İstedim kalksın o yavru söylerim vermez o ses
Sevgili cânım gidip buldu hitâmı her heves
Ağlarım ben dem-be-dem o nûr-ı ‘aynın nâmına
Nev-cevân u nâ-murâdın şu hazîn encâmına

Kuş idi sanki melek yavrum da uçdu cennete
Tâb-âver olmamış nâzik teni o şiddete
‘Acebâ kâ’îl midir o nâz-perver ‘uzlete
Ben tahammül eylemem böyle acıklı hâlete
Ağlarım ben o firîşte-sîretin encâmına
Nâzenîn-i bih-siriştin hüznüne âlâmına

‘Acebâ tedbîrimizde bir hatâ noksân mı var
Böyle mi takdîr-i Mevlâ yâ hafî fermân mı var
Yoksa bu günde benim-çün bir ‘azîm hizlân mı var
Gitdi âh ol nâzlı yavrum ‘avdete imkân mı var
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin hüznüne âlâmına
İnlerim ben Yûsufun Ya’kûb misâli nâmına

‘Acebâ bed-bahtlığım te’sîr mi etdi yavruma
Yâ felek-i kec-reviş tekdîr mi etdi yavruma [22]
‘Acebâ peyk-i ecel tahkîr mi etdi yavruma
‘Acebâ ki merkebi teşvîr mi etdi yavruma
Ağlarım ben nûr-ı ‘aynın cân-hırâş âlâmına
İnlerim âh eylerim ben şu elîm encâmına

Oldu mu o sevdiğim zülf-i latîfi târumâr
Doldu mu âyâ ki şâhîn gözlere o mûr u mâr
Soldu mu sîmâ-yı âli n'oldu âyâ ol nigâr
Buldu mu âyâ nihâyet cevri devr-i rûzgâr
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin hüznüne âlâmına
İnlerim o nâ-murâdın şu hazîn encâmına

Geçmiş iken seneler Ya'kûb ederdi müste'ân
Lutf eder elbette Yûsuf görünür bî-imtinân
Lutf-ı Hak'dan kat'-ı ümmîd etmek olmaz bir zamân
İsterim Yûsuf Celâl'im bula şimdi tâze cân
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu geçen âlâmına
Eylerim mâtem hemîşe şu hazîn encâmına

Eylerim dâ'im tahayyül 'âlem-i hulyâda ben
Hem şefâ'at isterim o yavrudan 'ukbâda ben
İsterim Ya'kûb misâli Yûsuf'u dünyâda ben
Kâbil olmaz mı Hudâyâ göreyim rü'yâda ben
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin hüznüne âlâmına
Eylerim mâtem dem-â-dem yavrumun encâmına

'Ömrüm oldukça onun ezkârını yâd eyleyim
Dürlü dürlü tuhfelerle rûhunu şâd eyleyim [23]
Sulayım toprağını eşkimle âbâd eyleyim
Bulurum belki teselli şöyle feryâd eyleyim
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin hüznüne âlâmına
Eylerim mâtem hemîşe hasret-i gül-fâmına

Her peder evlâdını sevmekde ger şâ'ir gibi
Lîk ihsâs edemez her haseni şâ'ir gibi
Dahi her şâ'ir de sevmez şâ'ir-i fâtir gibi
Cûş eder deryâ-yı hüznüm bir yem-i zâhir gibi
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin cân-hırâş âlâmına
Nûr-ı çeşm-i iftihârın o güzel endâmına

Farkı var yek-dîğere nisbetle evlâdın da âh
Hem mahabbetde ona eyler tecellî yok günâh
Her şeyin kıymetlisi kıymetlidir bî-iştibâh
Hem yegâne hem de ferzâne idi o yavru vâh
Nûr-ı 'aynın ağlarım ben şu zıyâ'î nâmına
Sevgili bir tek Celâl'in nâzenîn endâmına

Gel yetiş ey pîr-i hünkârım benim imdâdıma
Ol mu'âvin üstadım [sen] maksadı îrâdıma
Hem-zebân ol Hakk'a karşı şu benim feryâdıma
Acırım âh eylerim ben öyle Yûsuf-zâdıma
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın o güzel endâmına
Nûr-ı çeşm-i ibtihâcın şu hazîn encâmına

Herkesi meclûb ederdi nîm-nigâhı yavrumun
Çerh-i kec-rev söyle var mıydı günâhı yavrumun [24]
Mahv eder böyle giderse beni âhı yavrumun
Bilmedim alındaki hatt-ı siyâhı yavrumun
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
Eylerim feryâd u mâtem hüznüne âlâmına

Maksadın bükmek mi her dem ey felek şimşâdımı
Tâ ezelden sarsıyorsun gâh u geh bünyâdımı
Niçün aldın sırasınca üç güzel evlâdımı
Hak işitsin merhamet kılsın benim feryâdımı
Ağlarım evlâdımın ben şu hazîn encâmına
Hassaten Yûsuf Celâl'in cân-hırâş âlâmına

Âh vâh etmekle her rûz u şebânım geçmede
Böyle âlâm ile hayfâ ki evânım geçmede
'Âleme bakmak için şevk-ı cenânım geçmede
Mersiyeler nazmı uğrunda zamânım geçmede
Ağlarım o nûr-ı 'aynın dem-be-dem âlâmına
Nev-nihâl-i bî-misâlin nâzenîn endâmına

Hadd-i zâtında Celâl'im gevher-i nâ-yâb idi
Hûb-rû nâ-dîde ebrû bir mu'allâ şâb idi
Yûsuf-ı sâni idi sîmâca bir meh-tâb idi
Her cihetle Yûsuf um reşk-âver-i etrâb idi
Ağlarım ben Yûsufun Ya'kûb misâli nâmına
Nûr-ı 'ayn-ı iftihârın şu hazîn encâmına [25]

Çâr-ebrûlanıyordu o güzel sîmâsı hayf
Serv-i nâzı andırırdı kâmet-i zîbâsı hayf
Celb-i enzâr eyler idi tarz-ı müstesnâsı hayf
Kendi gitdi şimdi kaldı bize vâveylâsı hayf
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın o güzel endâmına
Nâzenîn-i bî-misâlin şu elîm encâmına

İftirâkından eğerçi elli üç gün geçdi âh
Firkatinin ânı mâh u sâ'atidir sâl vâh
'Asrlar geçdi nümâyân olmadı hâlâ o mâh
'Ömrüm oldukça ona mâtem edersem yok günâh
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu hazîn encâmına
Mâtem ü zâr eylerim ben yavrumun âlâmına

'Acebâ o yavrumun ihyâsına imkân mı yok
Yoksa imkân var da yâ kurtulmağa meydân mı yok
'Acebâ o derdine 'âlemde bir dermân mı yok
Yâ ki dermân var da âyâ şimdi bir Lokmân mı yok
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
Nûr-ı çeşm-i gül-cemâlin cân-fezâ endâmına

Gelmez ise ben de gitsem rü'yeti kâbil midir
Böyle ârzûlar husûl-i maksada kâfil midir
'Acebâ bu nâlelerden o şehîd gâfil midir
'Acebâ gördü makâmın 'avdete kâ'il midir
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
Nûr-ı 'ayn-ı iftihârın dil-rübâ endâmına [26]

'Acebâ mevte temennî eylemek meşrû' mudur
'Acebâ fevti tasavvur eylemek matbû' mudur
'Acebâ bu tuhfeler o yavruya mevdû' mudur
'Acebâ bu nevhalar o yavruya mesmû' mudur
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu hazîn encâmına
Nâzenîn-i dil-nişînin bî-bedel endâmına

‘Acebâ o kadd-i zîbâsı dü-tâ olmuş mu âh
‘Acebâ o reng-i ruhsârı fenâ bulmuş mu âh
‘Acebâ gonçe-dehânına hınâ dolmuş mu âh
‘Acebâ ol leb-i gül-gûnu dahi solmuş mu âh
Ağlarım o nev-nihâlin şu gamîn encâmına
‘Arz-ı hasret eylerim her dem o gül endâmına

Yanarım o nâzenînin ‘ilmine ‘irfânına
Eylerim âh u enîn o hilmine ikânına
Yâdigârım ola mersiyyem onun akrânına
Nûr-ı ‘ayn-ı iftihârın nâgehî fıkânına
Ağlarım o sevgili nâzlı Celâl’in nâmına
İnlerim ben durmayıp o nev-nihâlin şâmına

‘Acebâ ki öpdüğüm okşadığım nâzik eli
Çürümek üzre midir yavru o kabre gireli
Vermese ‘akıl tesellî olurum ben de deli
‘Acebâ böyle midir hükm ü karâr-ı ezeli
Ağlarım ben o ciğer-pâre Celâl’in nâmına
İnlerim o nev-nihâlin bî-misâl endâmına [27]

Öyle bir terbiyyeye mâlik idi ol ‘âkil³⁶
Söylemezdi yalanı şer‘a olurdu ‘âmil
Sanki bir pîr-i müzekkâ idi merd-i kâmil
Fıtratında idi bi’l-cümle mehâsin hâsıl
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
İnlerim ben bi-misâl ahlâkına âlâmına

Mürdegânı etdi ihyâ dendi ‘Îsâ bir zamân
Sonra da ihyâ-yı mevtâ etdi fahr-i mürselân
‘Acebâ imkânı var mı kalksa şimdi dil-sitân
İsterim ben lutf-ı Hak’dan ‘avdet etsin nev-civân
Ağlarım ben nev-civânın şu hazîn encâmına
Nûr-ı çeşm-i dil-rübânın hüznüne âlâmına

‘Acebâ feryâd u âhım yavruya yetmez mi hîç
‘Acebâ o nûr-ı ‘aynın firkatı bitmez mi hîç
‘Acebâ nâlişlerim tâ ‘arşa dek gitmez mi hîç
‘Acebâ efgânımız çarha eser etmez mi hîç
Ağlarım ben yavrumun her dem hazîn encâmına
Nev-civân-ı nâ-bekâmın hüznüne âlâmına

³⁶ Bu bendin ilk dört mısraı *Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün* ile yazılmıştır. Klasik şiir geleneğinde bir şiirin tamamında aynı vezin kullanılmıştır. Servet-i Fünûn şiirinde şairlerin yenilik arayışından ötürü aynı şiir içinde farklı vezinler kullanılmışsa da bu uygulama rağbet görmemiştir. Yûsuf Ziyâ’nın yaşadığı devir Servet-i Fünûn şiirinin etkisini hissettirdiği bir dönem olsa da şairin diğer eserlerinde buna benzer bir tasarruf olmadığı için bu şiirdeki farklı vezin kullanımının dikkatsizlikten kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Görmeden gitmiş o yavru bana dil-beste midir
Kabr-i muzlimde o ma'sûm 'acebâ haste midir
'Acebâ hûr ile gilmâna o peyveste midir
Nûr-ı îmân ile kabri 'aceb ârâste midir
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu fecî' encâmına
Nûr-ı çeşm-i bî-misâlin hüznüne âlâmına [28]

Nâgehân etdi felek o nâzenîni hûn-feşân
'Aksine devr eyliyor çarh-ı felekde her zamân
Olmamak kâbil midir bu vak'aya eyvâh-hân
Hem-zebân oldu benimle bir debîr-i nükte-dân
Ağlarım ben nev-civânın şu elîm encâmına
Nev-nihâl-i bî-misâlin hüznüne âlâmına

Güldürürken ağladır çarh ağladırken güldürür
Açdırırken niçe gonce niçe gonce soldurur
Nâ-be-mevsim böyle şübbânı mezâra gönderir
Pek ufak zevki kederlerle nihâyet buldurur
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
Nev-nihâl-i gül-cemâlin bî-misâl endâmına

Var idi yavrumda ma'nâda sa'âdet rütbesi
Farz olunsun ki bulurdu bir vezâret rütbesi
Yine fânîdir cihânın en nihâyet rütbesi
Nûr-ı 'aynım buldu ammâ ki şehâdet rütbesi
Ağlarım ben bi'z-zarûre o güzel endâmına
Nûr-ı çeşm ü nâ-bekâmın şu hazîn encâmına

Nev-nihâlim gülşen-i 'âlemde mîve vermedi
Ma'rifet tahsîl edip esmârını bir dermedi
Nâzenînîm bezm-i şevk-â-şevka aslâ girmedî
Nev-civânım hayf dünyâda murâda ermedi
Ağlarım ben tıfl-ı nâzın şu hazîn encâmına
Ol melek-sîmâ cevânın gül-misâl endâmına [29]

Dilerim o nûr-ı 'aynın merkadi pür-nûr ola
Cennet-i me'vâya nâ'il dem-be-dem mağfûr ola
Kurb-ı mürsel rü'yet-i Mevlâ ile mesrûr ola
Nâm u şânı mersiyemle tâ ebed meşhûr ola
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
İnlerim Yûsuf Celâl'in bu hazîn âlâmına

Âh çarh oldu sebab o yavrumun imhâsına
İktidârım yetmedi o Yûsuf un ihyâsına
Başladım bu şi'r-i terle nâmının ibkâsına
Bâ'is olsun nezd-i Hak'da yavrumun i'lâsına
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim o nev-cevânın nâmına

Olar hep pîr ü bernâ nev-cevânlar giryenâk
Hem haberdâr olsun ondan dem-be-dem o rûh-ı pâk
Nûr-ı Mevlâ ile olsun rûh-ı pâki tâbnâk
Dâstân olsun cihânda böyle nevh-i sûznâk
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim o gül-misâlin nâmına

Dest-gîr etsin Celâl'i âhirete Hak bana
Bahş-ı revnak eylesin 'adne cemâli dâ'imâ
Hâdim olsun hûriler o nûr-ı 'ayna ey Hudâ
Vâsıl olsun âh u zârım yâdigâr olsun ona
Ağlarım ben nûr-ı 'aynın şu elîm encâmına
Nûr-ı çeşm-i iftihârın hüznüne âlâmına [30]

Hem-zebân olsun firîştelere benimle her bir ân
Hûr u gilmân ehl-i cennet olalar âmîn-hân
Lutf edip kılsın kabûl işbu du'âyı Müste'ân
Çınlasın âvâz-ı hüzn ile zemîn ü âsmân
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim o yavrumun gül-fâmına

Himmet etsin nûr-ı 'ayna fahr-i 'âlem Mustafâ
Himmet etsinler 'umûmen enbiyâ vü evliyâ
'Arşa çıksın âh u zârımla niyâz-ı bî-riyâ
Müstecâb kılsın 'ulüvv-i rahmet ile Kibriyâ
Ağlarım oldukça 'ömrüm nûr-ı çeşmin nâmına
Nev-cevân-ı bî-misâlin hüznüne âlâmına

Nûr-ı 'aynın hüznüne bu tende cânım ağlasın
Ben girer isem mezâra üstühânım ağlasın
Nev-resîdegân-ı 'âlem dâderânım ağlasın
Kalb-i mahzûnumla çeşm-i hûn-feşânım ağlasın
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim o nâzenin endâmına

Şâd ola her dü-cihânda Fâtîha ihsân eden
Ber-murâd olsun hemîşe rûhunu şâdân eden
Görmesin âlâm-ı dünyâ ol gülü handân eden
Böyle âvâz eylesin her hüznünü i'lân eden
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
Ol Celâl-i zü'l-cemâlin bi-misâl endâmına [31]

Şühedâ-yı 'âlem olsun hüznüme mersiye-hân
Sü'edâ-yı cennet olsunlar benimle yek-zebân
Büleğâ-yı 'âlem olsunlar bu bâbda hâme-rân
Ezber etsinler sevenler güftemi her bir zamân
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
Nûr-ı çeşm-i iftihârın bi-misâl endâmına

Yâd olundukca memâtı ehl-i iz'ân ağlasın
Nev-bahâr geldikce her bir ebr-i Nîsân ağlasın
Ol gül-i ra'nâyâ her gülşende reyhân ağlasın
Cümle sünbüllerle güller hep hezârân ağlasın
Ağlarım ben nûr-ı aynın şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim her dem zıyâ'î nâmına

Ber-güzâr olsun bu şî'rim ba'demâ ahlâfıma
Pey-rev olsun zâr u giryem nevha-i eslâfıma
Vâkıf olsun nûr-ı 'aynım şu elîm ithâfıma
Nakş olunsun seng-i kabrimde benim etrâfıma
Ağlarım ben nûr-ı aynın şu hazîn encâmına
Ağlasın her dem Ziyâ rûhum zıyâ'î nâmına

Ağladıkca gitmede elden ‘inân-ı ihtiyâr
Söyledikce söz uzar bu nevhî etdim ihtisâr
Ona ecr ü bana sabr ihisân ede âmürzgâr
Bûy-ı Hakk’ı kabrine her dem götürsün rûzgâr
Ağlarım ben nûr-ı çeşmin şu hazîn encâmına
İnlerim âh eylerim o gül-misâl endâmına [32]

-10-

MERSİYE-İ TASABBUR

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Nedir yatan bu cevân nedir bu hüzn-i derûn
Nedir bu hâl-i elîm ü nedir bu cây-ı sükûn

Nedir zuhûr-ı velâdet nedir hayât u memât
Nedir peder ile mâder nedir beşer ne butûn

Nedir bu mâzi vü hâl ü nedir bu istikbâl
Nedir sabâvet ü şeyb nedir herem ü kurûn

Nedir bu tarz-ı ta‘ayyüş nedir bu istimrâr
Nedir bu mertebe hırs u nedir bu hüzn-i füzûn

Nedir bu ‘acz ü gurûr nedir bu gaffet-i tâm
Nedir sürûr u tefâhür nedir bu rütbe cünûn

Nedir kazâ vü kader hem nedir o mevt ü keder
Nedir belâ vü ‘ukûbet nedir kusûr u zünûn

Nedir o va‘d-i va‘id ü nedir şakî vü sa‘id
Nedir ‘avâkıb-ı emr ü nedir bürûz-ı şü’ûn

Nedir bu leyl ü nehâr u nedir bu sayf u bahâr
Nedir harîf ü şitâ vü nedir bu devr-i menûn

Bu hâdisât-ı şü’ûnât sevk-i hikmetdir
Hemîşe dönmede böyle bu dehr-i bûkalemûn

Sa‘âdetine bu dâr-ı pür-ibtilânın hiç
Verir mi cidd ile meylin bir ehl-i ‘ilm ü fûnûn

Eğercî nûr-ı dü-çeşmin vefâtına oldum
Sirişk-pâş-ı te’essür hakîkaten dil-hûn

Ne fâ’ide ki o nûr-ı basar geri gelmez
Ziyâ-yı zâr-ı felek artık olma sen mahzûn

Ne oldu Bü’l-beşer ile fahir-i cümle cihân
Ne oldu sâ’ir ekâbir ü enbiyâ Zü’n-nûn

Bakıp bakıp da tahayyürle kaldı çeşm-i selef
Ki ‘âlem olalı îcâd böyledir kânûn

Te’essür etmemeli de tevekkül etmelidir
Bu hâller ehl-i ‘ukûle olur nümûne-nümûn

O nev-cevân-ı hazînin ola makâmı na‘îm
Ola tecelli-i Perverdigâr ile memnûn

Ola o rûh-ı ‘azîzîne Fâtîha her dem
که تا بروز قیامت بدور این گردون³⁷

-11-

MERSİYE-İ TAHATTUR

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Bakan şu lahd-i hazîne gören o nev-güheri
Döker sirişk-i te’essür olur nevhageri [33]
Kederle mâtem eder hem çeker o derd-i seri
Zıyâ‘ına ne kadar ağlanılsa var değeri
O bir melek idi uçdu revân-ı pâk-teri
Bekâya aldı götürdü kazâ o sîmîn-beri

³⁷ “Kıyamet gününe kadar bu dünya dönecektir.”

Melâli oldu füzûn ol gülân-ı handânın
Cemâli oldu hazân-dîde her gülistânın
Kemâli buldu dirîg âhı ‘andelîbânın
Hemîşe artmada ol seyl-i eşki çeşmânın
O bir melek idi uçdu revân-ı pâk-teri
Bekâya aldı götürdü kazâ o sîmîn-beri

Ecel mi бүkdü ‘aceb kaddini o şimşâdın
Hazân mı döküdü ‘aceb sünbülün o hûb-zâdın
Olur mu böylece te’sîri bunda her bâdın
‘Aceb nihâyeti yok mu bu âh [u] feryâdın
O bir melek idi uçdu açıp da bâl ü peri
Cinâna aldı götürdü nesîm o murg-ı teri

Bekâm ede onu Mevlâ bihişt ile her dem
O kudsiyâna musâhib melek ile hem-dem
Dahi cemâl-i Hudâ ile dâ’imâ hurrem
Firiştegâna oldu bâdî-i nevâ nağmem
O bir melek idi uçdu na’ime açdı peri
Fenâ’iyâna melâl-bahş olursa yok mu yeri

Bu nağme-i elemi söyledi bu nây-ı hazîn
Hemîşe şüyûna bâdî olur nevâ-yı hazîn
Cihâna hüznünü i’lân eder Ziyâ-yı hazîn
Lisân-ı hâl ile söyler hemân bu cây-ı hazîn
O bir melek idi pervâz edip revân-ı teri
Ki bende kalmadı mahfûz o cism-i tâbveri

-12-

MERSİYE-İ TEFEKKÜR

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlîn

Ey çeşm-i terim kanlar ile yine mi doldun
Ey kalb-i hazîn âh ediyorsun yine n'oldun
Ey verd-i nevîn gonce iken sende mi soldun
Ey nûr-ı basar sende mi bu miskini buldun [34]
Ey murg-ı ümîd n'oldu da bu dâma tutuldun
Ey dest-i ecel müje vü ebrûsunu yoldun

Sensiz olamam nûr-ı basar 'âleme nigerân³⁸
Cennet görünür dîde-i hayrânıma nîrân
Her demde sana çeşm-i bükâger ola giryân
Kan saçsa eğer uğruna her dîdede çeşbân
Sîmurg-ı ümîd n'oldu da bu dâma tutuldun
Ey dest-i felek mîve-i turfandamı yoldun

Sünbülleriniz olmada hâk üzre perîşân
Füfülleriniz solmadadır nev-be-nev ey cân
Âhımla solar lahdinin üstündeki reyhân
İtfâ edemez âteş-i hicrânımı 'ummân

³⁸ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

*Ey verd-i hasen tâze iken sende mi soldun
Şebbâz-ı emel sende mi bu mazîki buldun*

Dîdenden ‘aceb nûr-ı basar oldu mu zâ’il
Yâ hâb-ı ebed mi ki ayâ yoksa tegâfûl
Şâyân olamaz tatlı dilin olmaya kâ’il
Kalk kaddin ola serv-i hırâmâna mûmâsîl
*Ey dîde-i ter la’l-i bedahşân ile doldun
Ey kalb-i kederver yine efgâna koyuldun*

Varlığın ile var idi bu dilde sürûrum
Vechine nigâh ile gider idi kûdûrum
Def’ olur idi yâd-ı bahârınla fûtûrum
Dâstân ola tâ dillere endûh-ı vüfûrum [35]
*Ey fûlfûl-i ter sen de bu çağında mı soldun
Ey bülbül-i ner zevki bu vahdetde mi buldun*

Cûş etdi Ziyâ bahr-i hurûşân-ı te’ellüm
Etmekde nevâ hâme-i cûşân-ı te’ellüm
Ger etse sezâ cümle sürûşân-ı te’ellüm
Nağmemde revâ olsa fûrûşân-ı te’ellüm
*Ey tâze melek sen de mi bu derde tutuldun
Âsîb-i felek sen de bu mahbûbumu buldun*

Ol dilber idi dîde-i hayrânıma lem‘a
Ol dilber idi bezm-i ümmidgâhıma şem‘a

Yazdım bunu ben ‘asr-ı ahîrde idi Cum‘a
Tâ bâ‘is ola ‘arsa-i mahşerde bu Cum‘a
Ey nâzîk-edâ sen de bu çağında mı soldun
Ey cevr-i cefâ sende bu dildârı mı buldun

-13-

MERSİYE-İ TE’ESSÜR

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Yine geldi hâtıra ol dil-şikârın manzarı
‘Arz eder âlâmını ol nev-bahârın manzarı

Düşmüş ol şîmşâd-ı nev-ber tünd-bâdın uğruna
İsfirâr etmiş dirîg ol şîvekârın manzarı

Zulmet-i mevti çöküp sîmâ-yı garrâ üstüne
Rû-nümâ âyînesinde iğbirârın manzarı

Söylemez olmuş o diller solmuş ruhsâr-ı âl
Jengdâr olmuş dirîgâ gül-‘izârın manzarı [36]

Hem-ser olsun hûr u gilmân ol cüvâna dâ’imâ
Enver olsun nev-be-nev ol gam-güsârın manzarı

Bâğ-ı cennetde hemîşe gunceler hem-dem ola
Âh ile verdikce revnak ol hezârın manzarı

Gunceler bâğ-ı cinânda her dem olsun beste-leb
Yâd olundukca dehân-ı dür-nisârın manzarı

Lahde girmiş nâzenînim hayf sad hayfâ her ân
Kalbime dehşet verir her nev-mezârın manzarı

Hem-zebân olmakda nâyım merdüm-i hûn-bârıma
Hâtıra geldikce çeşm-i lem‘adârın manzarı

Sad dirîgâ gitdi elden gevher-i şehvârım âh
Nakş olunsun hâtıra ol nûrvârın manzarı

Söyle ey ârâm-ı dil şevkînla bulsun incilâ
Zâhir olmakda gönülde inkisârın manzarı

Ba‘demâ etmem nazar bâğ-ı bahâra sensiz âh
‘Arz eder didârını her berg-i bârın manzarı

Sararıp solsun gülistânın gülânı dâ‘imâ
Hâtıra geldikce ol ruhsâr-ı nârın manzarı

Vârid-i hâtır olunca dilber-i nâ-kâmım âh
Görünür didemde şebveş her nehârın manzarı

Eyleyem tasvîr ü tahrîr ey Ziyâ mersiyyesin
Cilveger oldukça dilde ol nigârın manzarı

Subh u şâm etsin ziyâret mihr ü mâh ol makberi
Nûr-pâş olsun cüvân-ı mâtem-ârın manzarı [37]

-14-

MERSİYE-İ TEZEKKÜR

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

Hâtıra geldi yine ol nev-nihâlin peykeri
Nûr-ı 'ayn u nâzenîn ü rûy-ı âlin peykeri

Kalbime hançer urur ol müjegân-ı 'anberîn
Cismimi eyler hayâl ol bih hayâlin peykeri

Nev-civân-ı telh-kâmın firkati müzdâd olur
Andırır hüznün tamâm ol pür-kemâlin peykeri

Bu ne hasret bu ne hayretdir Îlâhî dâ'imâ
Manzara 'arz-ı cemâl eyler melâlin peykeri

Kalmadı sabra tahammül 'âcizim ey Zü'l-celâl
Gelmede her dem hayâle bî-misâlin peykeri

Böylece kabr-i hazînde kalması lâıyk mı âh
Hüznünü göstermede ol pür-keîâlin peykeri

Böyle ‘uzletde kalırsa solar ol ruhsâr-i âl
Görünür hurşîd vechinde zevâlin peykeri

Kalkmaz olmuş dest ü pâyı def’e kudret bulmuyor
Hayret ‘arz eyler hemân ol bih-makâlin peykeri

Mûziyân etmiş memer ol şefe vü dendânını
Bize ‘ibret-bahş olur ol pâymâlin peykeri

Hokka-i la‘lîne dolmuş mâr u mûr-ı bî-şümâr
‘Aczini ‘arz eyliyor ol meh-cemâlin peykeri

Ver lisânı söylesin ol tûti-i şîrîn-zebân
‘Arz-ı hâl etmekte ma‘nâda bu lâlin peykeri

Eyle yâ Kayyûm i‘âde mürde-i pâkîzeyi
Kalmasın hâbîde böyle hüsn-i hâlin peykeri [38]

Böyle nevha eyledikce kilik-i giryânım Ziyâ
Nûr-pâş olsun cenâna sîm-bâlin peykeri

-15-

MERSİYE-İ TEKEDDÜR

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

Yine ağlar çeşm-i ter ol nev-resîde cân için
Nev-nihâl ü gül-cemâl ü dil-şikâr-ı cânân için

Hûn-feşân olsa sezâdır çeşm-i giryânım hemân
Hâtıra geldikce ol nâzük-edâ çeşmân için

Sarsar-ı dehr etdi hayfâ nev-nihâli ser-nigûn
Kaddini bükdü felek şimşâd iken âyâ niçün

Oldu pâ-dâş u refik o tıfl-ı nâzük nâgehân
Cennetü'l-me'vâda ra'nâ zümre-i vildân için

Gam u âlâm-ı cihândan öylece ye's-âverim
Başka bir 'âlem gerek bu gönlümü seyrân için

Nâzenînim ba'd-ez-în şevk ile bakmam bâğa ben
Bâğı seyretmek ne lâzım dîde-i giryân için

Kabre girmiş nâzenînim yatmada bî-tâb olup
Hâk olur mu mahfaza ol cevher-i tâbân için

Soldu gül inler hemîşe ol hezâr-meşrebim
Hâr-ı gülşende biter ol bülbül-i nâlân için

Koklamam ben ba'demâ ol nev gül ü fülfülleri
Hayf pejmürde olan ol sünbül ü reyhân için

Açmasın bağ-ı cihânda gonceler efvâhını
Ol dehân-ı dür-nisâr u hokka-i dür-dân için [39]

Dîdeme olmakda rûz-ı rûşenâ bir leyl-i târ
Müje vü ebrû-yı 'anbevâr-ı 'itr-efşân için

Eyledi inşâd şu mersiyyeyi de kilik-i ter
Nev-be-nev ol nev-cüvânın hüznüne idmân için

-16-

MERSİYE-İ TEDEMMU'

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Âh Celâl'im [bu] dü-dîdem yine giryân oldu
Yine kânûn-ı derûnum 'alev-efşân oldu

Derd-i dil verdi bükâ derd-i firâkın ey mâh
Ciğerim nâr-ı firâkın ile büryân oldu

Nûr-ı çeşmim gidiyor nûr-ı basar hüznünle
Şimdi bu 'âlem-i dünyâ bana zindân oldu

Göster ey nûr-ı dü-çeşmim yüzünü rü'yâda
Benden âyîne-i vechin neye pinhân oldu

Bakarak vech-i dil-ârâna demişdim yâ Rab
Bana bağışla bunu bu bana cânân oldu

Görmeyim mevtini yâ Hay diye yalvarmışım
Bu du'ânın eseri başka nümâyân oldu

Maksadım 'ömrünü artırmak idi Mevlâ'dan
Lîk takdîr-i Hudâ bâ'is-i hirmân oldu

Sâ'at-i mevtini göstermedi Mevlâ ancak
Bu bana tâ-be-ebed 'ukde-i vicdân oldu

Dûd-ı âhım feleğin tâbişini setr etdi
Çıkdı gözyaşları bâlâya da bârân oldu

Gülsitânın gülü soldu eser-i âhımla [40]
'Andelîbân-ı cihân sâkit ü hayrân oldu

Âh-ı serdimle cihân oldu hazân-âlûde
Şimdi de şiddet-i hüznümle zemistân oldu

‘Âlemin hâli tebeddül ediyor hüznünle
Nev-nihâlân-ı cihân sanki perîşân oldu

Kanlı gözyaşları dökmekte ederken feryâd
Peder-i pür-kederin şimdi nevâ-dân oldu

‘Acebâ vâsıl olur mu sana nâlem ey rûh
Haberin gelmemesi bâdi-i hicrân oldu

Yanarım ağlarım oldukça sana ‘ömrüm âh
Menzilim şimdi benim külbe-i ahzân oldu

-17-³⁹

MERSİYE-İ ÂH-I VÂH

10’lu Hece Ölçüsü

Mahv etdi felek tâze nihâli
Soldurdu ecel gonce-i âli
Yâd eyleyerek nâzlı Celâl’i
Tezkâr ederim ben bu makâli

³⁹ Şiirin nazım şekli dikkate alınarak *10’lu Hece Ölçüsü* ile yazıldığı değerlendirilmiştir. Ancak birkaç vezin aksaması göz ardı edilirse aruzun *Mef’ûlü Mefâ’ilü Fe’ûlün* kalıbına da uyum sağlamaktadır.

Âh âh âh âh âh âh âh âh
Vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh

Âh ey gül-i ter sen de mi soldun
Ey bülbül-i ner söyle ne oldun
Nâdîde güher hâki mi buldun
Vâh mihr-i hüner tîz afil oldun

Âh âh âh âh âh âh âh âh
Vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh [41]

Dil ediyor âh dîde de giryân
‘Ummân-ı gamım etmede tuğyân
Gökde melekler yerde her insân
Âvâz edeler böylece her ân

Âh âh âh âh âh âh âh âh
Vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh vâh

-18-

NEVHA-İ ÂTEŞİN

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Derin derin tefekür eyledikce ol nûru
Döker dü çeşm-i hazînim sirişk-i hûnîni
Teceddüd etmede her ânda mâtem âyîni
Tezekkür eyle o ahvâl-i kabr-i deycûru
Kopar derûn-ı dilimden enîn-i cân-güdüz
Çıkar yakar dehenimden şu âteşin âvâz
Verir firâk-ı hazînin bana şedid melâl
Âh Celâl âh Celâl âh Celâl âh Celâl⁴⁰

Siyâh görünmede her yer o pîş-i dîdemde
‘Aceb cihân mı karanlık gözüm mü yâ görmez

⁴⁰ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

Neden sadâ-yı enînim o Yûsuf'a ermez
‘Aceb sükûta mı icbâr olundu gül-femde
Dem-â-dem olmada efzûn âh u feryâdım
Nasıl tahammül olunsun yıkıldı şimşâdım
Verîr sükût-ı elîmin dile medîd melâl
Uyan Celâl uyan Celâl uyan Celâl⁴¹ [42]

O cevherin neden oldu türâba üftâde
Gidince sen nasıl eyler **Ziyâ**-yı zâr ârâm
Bu derde çâre bulunmaz mı ‘aceb ey gül-fâm
Gece gündüz demeyip başlıyorum feryâde
Kalmadı sabra mecâl,m ben o rütbe zârım
Sen eğer gelmez isen ben geleyim dildârım
Görün hiç olmaz ise sen bana hayâl meyâl
İllâ Celâl İllâ Celâl İllâ Celâl⁴²

⁴¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁴² Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

-19-

Merhûmun Kitâbe-i Seng-i Mezârı

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Âteş-i firkatle döndü nice dil büryâna âh
Başladı sâkin iken gözyaşları tuğyâna âh

Nâgehân Yûsuf Celâleddîn'im etdi irtihâl
Hayf ecel-i bî-emân sunmuş ona peymâne âh

Şübhesiz oldu şehîd o nev-cevân-ı nâ-murâd
Derd-i devâ nâ-pezîr ile boyandı kana âh

Gevher-i nâ-yâb idi oğlum melekveş şâb idi
Bakmıyor peyk-i ecel 'irfâna hüsn ü âna âh

Çâresiz lâzım tahammül böyle derde karşı vâh
Olmamak kâbil değildir yoksa dil divâne âh

Ağla zâ'ir Fâtiha-hân ol bu serv-i nâza tâ
Ağla elbet ehl-i nısfet böyle bir fıkâna âh [43]

Âh ile itmâm olundu mu‘cemî târîh Ziyâ
Nev-cevânım mülhak oldu nâgehî gilmâna âh⁴³

8 Cumâde'l-ûlâ 1329 [7 Mayıs 1911]
Müddet-i ‘Ömrü 16 sene 6 mâh 8 eyyâm

⁴³ نو جوانم ملحق اولدی ناکهیی غلمانه آه

Bin üç yüz on dört [1896] târîh-i hicrîsinde Kastamonu'da *Bâr-ı Te'essür Yâhûd Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* nâmıyla kaleme alınıp devr-i istibdâdda Ma'ârif Nezâreti'nce *Bâr-ı Te'essür*'ü tayy ve bir hayli fikarât-ı hüzn-âverî ile o nâmla mevsûm mersiye-i mufassalası ihrâc olunarak verilen ruhsat-ı resmîyye üzerine tab' u neşr etdirilen eser-i 'âcizâneme müzeyyel olup berây-ı ma'lûmât zîre derc edilen tahmîd ve târîh ve tazarru'dan anlaşılacağı vech ile yegâne nûr-ı 'aynım Yûsuf Celâleddîn'im bidâyet-i cezâ dâ'iresi riyâsetiyle Kangırı'da bulunduğum ve evvelce 16 Cumâde'l-ûlâ 304 [10 Şubat 1887] ve 28 Kânûn-ı Evvel 302⁴⁴ târîhine müsâdif Çarşamba günü sabâhı Mehemed 'Âsım nâmında Yozgad'da ve mu'ahharan Kangırı'ya henüz vusûlüm esnâsında 13 Şevvâl sene 308 [22 Mayıs 1891] ve 10 Mayıs 307 târîhine müsâdif Salı günü dahi Mehemed Yümnî isminde Kangırı'da ve hâl-i sabâvetde iki ciğer-pâremin vukû'-ı irtihâlleriyle dâğdâr-ı te'essür olduğum bir sırada 'âlem-i dünyâya gelmiş ve kırk günlük olduğunda orasının havasından müte'essir olmamak ve bir müddet sonra Yozgad'a nakl olunmak üzere istihsâl-i me'zûniyetle Dersa'âdet'e 'azîmet edilmiş idi.

⁴⁴ Yazarın bildirdiği tarih, Rûmî 29 Kânûn-ı Sâni 1302 yılına tekabül etmektedir. Metinde ise 28 Kânûn-ı Evvel 1302 olarak bildirilmiştir, muhtemelen yazar tarihi yanlış hatırlamaktadır. Zira hicrî ve rûmî olarak karşılıklarını birlikte verdiği alttaki tarihlerin tamamı uyumludur.

ZEYL-İ MEZKÛR

Hamd ü senâ-yı bî-intihâ vâcib-i te'âlâ ve tekaddes hazretlerine takdîme ahrâdır ki bu 'abd-i kemterîne ez-ser-i nev cemâl ü celâlini göstermek gibi üçüncü bir cilve-i [44] celîle ve bir şîve-i cemîle ibrâz buyrulmuş ya'nî 16 Mayıs sene 1311 [28 Mayıs 1895] târîhindeki Cum'a günü akşamına müsâdif 1312 senesi şehri-i Zi'l-hiccetü's-şerîfesinin gurre-i garrâsına dâl ve bu cihetle sene-i mezkûre 'ıyd-ı adhâ-yı meyâmin-i metâyâsının sübût-ı yevmine berâ'atü'l-istihlâl olan hilâl-i sa'd-iştimâlin rü'yet olduğunu müte'âkiben Kengiri'da bir mahdûm-ı 'âcizî 'âlem-i şühûda gelmiş ve usûl-i şer'ıyyesine tevfikân 'akîkalar zebh ve sadakalar, teşekkürler îfâsıyla hem cenâb-ı Hakk'ın 'azametini, kudretini ve kendisinin sabâhatini î mâ eylemek hem de li-eb büyük pederim Yûsuf Ziyâ Efendi ile li-ümm büyük ceddîm müşîr Celâleddîn Paşa merhûmların dünyâda iken yek-dîğeriyle olan mahabbetlerinin bir hâtıra-i kıymetdârı olmak ile berâber hânedânımızca bir isim silsilesi teşkîl edilmiş bulunmak üzere teyemmünen Yûsuf Celâleddîn ism ü mahlasıyla yâd edilmiştir.

Bu kitâbın *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* tesmiye olunması buna dahi işâret olabilir. Ma'a-mâ-fih Yûsuf Celâleddîn'imi kırk günlük iken bırakıp çıkmış ve henüz görememiş olduğumdan bir seneye tekarrüb eden şu müddet-i 'mründe ne yolda ibrâz-ı endâm eylediğini bilemiyorsam da celb edilen resmine nazaren cenâb-ı Hak ihşân eder ise Yûsuf Celâleddîn dahi tenâsüb-i endâma mâlik ve ismi müsemâsında dâhil-i melîh ü sâtı' bir Yûsuf-ı Râbî' olacağı

anlaşıl[makda olmakla berâber hakkında ba‘z-ı zevât tarafından ve tarafımızdan ‘âlem-i menâmda görülen müte‘addid rü’yâlara, kudûmüne fâl-i hayr ‘add edilen ba‘z-ı ahvâlin inzimâm etmesi ve lâ-siyyemâ mübârek yevm-i ‘ıydın sübûtunu intâc eden şehr-i Zi’l-hicce hilâlinin tulû‘ ve rü’yetini müte‘âkiben tevellüd eylemesi ‘ömürlü ve büyük bir adam olacağını îmâ ve tebşîr eylemekte bulunmuş ve binâen aleyh o bâbda teberrüken inşâd edilmiş olan târîhim zîre nakl olunmuştur: [45]

-20-

Târîh

Müstef’ilâtün Müstef’ilâtün

Zi’l-hicce mâhının nev-hilâli
Virmez mi zînet çeşm-i şühûda

Çünkü beşâretdir ‘ıyda hakkâ
Bu gurre-i garrâ hangi sûda

Her ehl-i îmân etmekde dikkat
Ger tîğ olursa ‘ayn-ı hasûda

Derken göründü nev mâh ufukda
Oldu kulûb-ı ‘âlem güşûde

Bu mâh-ı nev cismen pek rakîkdir

Bedri olur mu âyâ nümûde

Vakti hulûlünde bedr eder Hak
Kâdirdir elhak bûd u nebûde

Bu nev hilâli sen sanma hâlî
Tevkît içündür ‘ahd ü ‘ukûde

Bu mâh-ı zîbâya pey-rev oldu
Gûyâ ki geldi Yûsuf vücûda

Bir mâh-peyker doğdu bu ânda
Yüz bin senâlar olsun Vedûd’a

Bu bir berâ‘atdir dense ahrâ
İclâl ü istikbâl ü su‘ûda

Yûsuf Celâleddîn konu ismi
Mecma‘ ola tâ ‘irfân u cûda

Gelmezden evvelce nice rü’yâ
Olmuşdu bâ‘is güft u şünûde

Ta‘bîr olunmuşdu yümñ ü sa‘da
‘Ömr ü celâletle cûd u sûda

Yâ Rab Rahîm'sin lutfun büyükdür
Denmekle derhâl vardım sücûda

Yazdım **Ziyâ** bir **cevher**le târîh
Bir mâh doğdu mehd-i şühûda⁴⁵

1312 [1895]

⁴⁵ بر ماه طوغدی مهد شهوده

TAZARRU‘ U NİYÂZ

Ey Rabbim! Ey hakîm-i mutlak olan Rabbim ve Hâlıkım te‘âlâ ve tekaddes hazretleri!

Her bir belâya, her bir musîbet ki senin mu‘azzez, mukaddes olan kibel-i celîlinden kullanna bir hediye, bir imtihân, bir ibtilâdır.

Buna her vech ile gerden-dâde-i ıstıbâr u ınkıyâd olmaklığımız ‘arz-ı tahmîd etmeğimiz ‘abdiyyetimiz, tevekkül ü teslîmimiz iktizâ-yı fahr-ihtivâsından bulunmakla berâber bu misillü belâlara, musîbetlere, mihnetlere sabr u tahammül âhiretce mûcib-i ecr-i cezîl [46] olduğuna i‘tikâd u i‘timâdımız ber-kemâl ve «اشد البلاء على الانبياء ثم و ثم»⁴⁶ hadîs-i şerîfi ise bu bâbda tesellî-bahşâ-yı kulûb-ı mesâ’ib-zedegân olduğu vâreste-i eşkâl olup ancak bu kulları gâyetle hakîr, gâyetle ‘âciz, sabr [u] tamammüle gayr-ı muktedir, gâyetle nâçiz olduğumdan ba‘demâ böyle bir musîbetin ser-zede-i zuhûr ve kalb-i vîrânemin nümüne-nümâ-yı harâb-âbâd-ı duhûr olmamasını «لولاك لولاك لما خلقت الافلاك»⁴⁷ ile tebcîl buyurmuş olduğun habîb-i a‘zam ve Resûl-i muhteremin salla’llâhu

⁴⁶ “Eşeddü’l-belâi ‘ale’l-enbiyâi sümme’llezine yelûnehüm sümme’llezine yelûnehüm” hadisinden kısmî iktibas yapılmıştır. Hadisin tamamının tercümesi şöyledir: “Belânın en çetini peygamberler üzerinedir. Sonra derece derece sırayla (dindarlıklarına orantılı olarak) devam eder.” Yılmaz, age (2013), s. 141.

⁴⁷ “Lev-lâke lev-lâk lemâ halaktu’l-eflâk” Hadis-i Kudûsî: “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım.”, Yılmaz, age (2013), s. 456.

te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem hazretlerini şeffî‘ ittihâz ederek kemâl-i sûz u güdâz ile eltâf-ı gayr-ı mütenâhiye-i İlâhiyyenden tazarru‘ u niyâz eylerim.

BU NEV-BÂVE-İ MELEK-MİSÂL

Ondan iki mâh sonra ma‘a-‘âile Yozgad’a îsâl edilmiş ve orada bir seneyi mütecâviz ‘ömr-güzâr olarak mu‘ahharan Kastamonu merkez müdde‘î-i ‘umûmîliğine terfî‘-i me‘mûriyyet-i ‘âcizânem vukû‘u üzerine Yozgad’dan Kastamonu’ya istenilerek yevm-i muvâsalatlarında emekdârımız merhûm Dervîş Ağa âgûşunda görülüp bir buçuk yaşında olduğu hâlde hüsn-i cemâl ve yâl ü bâli nazar-ı tahsîn ile manzûr olmağla hakkında hayr du‘â ve sû‘-i nazardan mahfûziyyeti Hâfız-ı hakîkîden niyâz olunmuş ve iki yaşlarında iken Kastamonu’da bir fotoğrafı da aldırılmış, tarîkat-i Şa‘bâniyye’den olan merhûm Dervîş lalası Celâl’i, lafza-i Celâl ile zikre alışdırmış olduğu dahi görülmüş idi.

Mu‘ahharan Kastamonu’da bir buçuk sene kadar kaldıktan sonra Musul cezâ riyâsetine terfî‘-i me‘mûriyyetim vukû‘una binâ‘en Celâleddîn’im üç yaşında olduğu hâlde ma‘a-‘âile Yozgad’a i‘zâm u i‘âde kılınmış ve İstanbul’a vürûdumda Adana’ya ‘ayn-ı sûretle tahvîl-i me‘mûriyyetim vukû‘uyla Yozgad’a uğranılarak 10 Ağustos [47] sene 312 [22 Ağustos 1896] târihinde Kayseri ve Niğde tarîkiyle yine ma‘a-‘âile karadan Adana’ya götürülmüş ve Adana’da ikâmet eylediğim bir buçuk sene zarfında dahi yazın

bâğda oturulduğu sırada şiddet-i harâretten gâyet kanlı bir göz ağrısına mübtelâ olarak diploması olmadığı hâlde orada göz tabâbetiyle iştihâr eden bir kehhâl zevcesinin tedâvisi semeresiyle mezkûr göz ağrısından halâs olmuş ve bir def'a da rıhtım boyunda Ferik Şâkir Paşa'nın tahliye ve terk eylemiş olduğu hânede ikâmet bulunduğu sırada ve sonbahârda sokâkda nasılsa lâlasız gezmekte iken bir kupa arabası üzerinden geçmek tehlikesine ma'rûz kalmış ise de be-hikmet-i Hudâ iki tekerleğin arasında kalarak arabanın o sûretle mürûru hasebiyle îrâs-ı zarar etmediğinden Hâfız-ı mutlaka 'arz-ı şükran ve bu kazâdan halâsından dolayı zebh-i kurbân olunmuş ve pederim cennet-mekâna yazılan bir 'arîzaya tıfl-ı 'irfân-pîrâ ile vukû' bulup ol vakt bir hâtıra olmak üzere zabt edilen mükâleme derc olunmuş ve müşârun ileyhden alınan cevâb-nâmede⁴⁸ «الديك الفصيح من البيضه يصيح» kavî-i hakîmânesini ityân ile zekâsı takdîr kılınmış idi. O sırada Adana'da vâlî bulunan meşhûr Bahrî Paşa'nın eser-i tesvîli olarak vukû'-ı infisâlîme mebnî dört buçuk yaşlarında bulunan tıfl-ı melek-sîmâ ma'a-âile Mersin, Rodos ve İzmir ve Selanik tarîkıyle bahren Dedeâğac'a ve oradan Gümülcine'de mutasarrıf bulunan merhûm pederim Hasan Hayrî Paşa'nın nezdine îsâl ve Selanik'de büyük elbise mağazasında üzerine libâs ölçülür iken sabâhat-i rûh-efzâsı mağaza hademesinin enzâr-ı ta'aşşuk u tahsînlerine ve Gümülcine'de peder-i merhûm ile sa'ir züvvâr u nezzârın du'â ve âferînlerine mazhar olmuş ve bir

⁴⁸ "İnsanın sahip olduğu bazı yetenekler doğuştan olup sonradan kazanılmaz." anlamına gelebilecek bir Arapça kelâm-ı kibâr.

buçuk sene kadar büyük peder-i merhûmun âgûş-ı himâyesinde kalmış ve o aralıkda İstanbul'dan 'avdet olundukca vech-i tâbdârına bakılması gıdâ-yı rûh ve mûcib-i tesellî vü fûtûh 'add olunmuş ve ahîren 16 Teşrîn-i evvel sene 1316 [29 Ekim 1900] târîhinde Edirne merkez cezâ dâ'iresi [48] riyâsetine ta'yîn olunmaklığım cihetiyle altı buçuk yaşlarına vâsıl olan tıfl-ı dil-âvîz ma'a-'âile Edirne'ye celb olunarak Edirne'de Bayram Paşa Mekteb-i İbtidâîsî'ne merâsim-i mahsûsa ile verilerek bed'-i kırâ'at ve îfâ-yı sadâkat ile feyz ü 'âfiyeti dürûdî edâ etdirilmiş ve akşamlarda mekteb-i mezkûrun mu'allim-i sânisî Hasan Efendi mu'allim-i husûsî intihâb olunarak çocuğun ikdâm u zekâsı mektebce mu'allimlerinin nazar-ı dikkatlerini celb etmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'i hatm ederek mekteb çocuklarıyla berâber hatm-i Kur'ân merâsimi icrâ ve Celâleddîn'im evvelce ta'lîm idilen muhtasar nutkun kemâl-i serbestî ve selâsetle îrâdına muvaffakiyet îrâzıyla 'umûm-ı huzzârın alkışını kazanmış ve nâmına olarak bütün mekteb şâkirdânına ve med'ûvîne şeker tevzî'yle isticlâb-ı du'â ve mu'allimlerine hedâyâyı mahsûsa i'tâ ve zîre derc edilen manzûme ile hakkında senâ olunmuş ve mekteb-i mezkûrdan 320 [1902] târîh-i hicrîsinde 'aliyyü'l-a'lâ şehâdet-nâme ile çıkmış ve bu mektebde dahi bir çivi üzerine düşmek tehlikesine ma'rûz kalmış ise de savn-ı Samedânî ile kurtulmasından dolayı zebh-i kurbân ile cenâb-ı Hakk'a 'arz-ı şükrân kılınmış idi.

-21-

Manzûme

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Bi-hamdi'llâh gönül bu kerre şâdân olduğun gördük
Bi-havli'llâh Celâl'in bir sühan-dân olduğun gördük

Dil-i virânenin meyyâl-i 'umrân olduğun gördük
O nûr-ı dâdenin bir 'ayn-ı 'irfân olduğun gördük

Onu perverde etdi doğrusu eltâf-ı Rabbânî
Nihâl-i nev-resin elhak hırâmân olduğun gördük

Bu şûrezâr-ı âmâlin gülistân olduğun gördük
O tıfl-ı dilberin zîb-i debistân olduğun gördük [49]

Yetiştirdi nevâzişlerle dest-i kudret-i Mevlâ
Edip tekâmîl-i mushaf sâhib-i şân olduğun gördük

O hüsn-i hatt u hulku hem sezâvâr oldu tahsîne
O verd-i nev-zuhûrun böyle handân olduğun gördük

Cilâ vermekde çeşmâna teberrük eylerim onu
Hezârân şükr ola mağbût-ı akrân olduğun gördük

Nazardan hıfz ede Mevlâ o nûr-ı çeşm-i yektâyı
Hilâlâsâ o dildârın dirahşân olduğun gördük

Ümîd vermekde dîdârı sabâhü'l-hayr-ı ikbâle
Kemâl-i şevk ile her dem sebak-hân olduğun gördük

Ziyâ tahmîd-i Hak'la söyledim târîh-i cevherdâr
O necm-i tâbdârın biz nümâyân olduğun gördük

Tecellî etmede hamden fe-hamde nûr-ı 'îrfânı
O kâmil kûdekin kârî-i Kur'ân olduğun gördük⁴⁹

25 Rebî'ü'l-evvel sene 1320 [27 Haziran 1902]

O sırada Trablusgarb istînâf müdde'î-i 'umûmîliğine terfî'en ta'yîn olunmuş olduğumdan tıfl-ı melek-sîmâ ma'a-'âile Dersa'âdet'e getirilerek mütekâ'iden Dersa'âdet'de bulunan pederim merhûm ile birâder ve yeğen ve akrabâdan burada bulunan zevâtın da'vet ve huzûrlarıyla emr-i mesnûn-ı hitânı icrâ ve merâsim-i şâdmânî ve ziyâfet îkâ ve ahîren 20 Temmuz sene 1320 [2 Ağustos 1904] târîhinde birlikde Trablusgarb'a müteveccihen hareketle İzmir ve Pîrâ ve Hanya ve Bingâzî tarihleriyle bahren oraya muvâsalat ile mahallince İ'dâdî-i Mülkî Mektebi'nin rüşdî kısmına

⁴⁹ او کامل کودکک قارئ قرآن اولدیغین کوردک

kayd etdirilerek akşamlarda lisân ve mekteb derslerini bi'l-münâvebe müzâkere eylemeleri için erbâb-ı 'irfândan Hayrî ve 'Alî ve Hulûsî Efendiler mu'allim-i mahsûs [50] ta'yîn olunarak iki sene[ye] karîb müddet tahsîli meşrût olan 'ulûm u fûnûn ta'lîm etdirilmiş ve mektebce her sene dolgun ve tam numerolarla terfî-i sınıf ederek alınan tasdik-nâme üzerine Dersa'âdet'e 'avdetde Ayasofya-i Kebîr'de Yerebatan Rüşdî-i Mülkî Mektebi'ne kayd u nakl etdirilerek Dersa'âdet İ'dâdî-i Mülkî Mektebi'ne nakletmiş ve ikinci bir manzûme ile hakkında senâ vü du'â olunmuşdu.⁵⁰

Ma'a-hâzâ gerek Yerebatan Rüşdiyyesi'nde ve gerek İ'dâdî Mektebi'nin birinci senesinde iken Yerebatan Rüşdiyyesi mu'allimlerinden Mehemed Efendi mekteb ve polis komiserlerinden Şevkî Efendi lisân derslerini gecelerde müzâkere ederek 'âdetâ on beş yaşını ikmâl ettiği sırada emsâline bâdî-i gıpta olacak derecede feyz ü 'irfân ile temeyyüz etmiş ve bir senedir ki sinn-i bülûğa ermesi ve ziyâdece boy sürümü vücûdca biraz za'af vermiş ve geçen sene şehir-i Ramazân'da birinci def'a olarak tam bir oruç tutmuş ve akşamlarda ba'zı eğlencelere dahi gitmiş idi. Hayfâ ki bayram esnâsında çocuğa bir hafif öksürük târî olmuş, ibtidâsında nezle-i hafîfeye 'atf ve birkaç gün ufak tefek tedâvî ile iktifâ olunmuş ise de geçmediğinden bayramın üçüncü günü doktora gönderilmesine lüzûm görünmüş ve oldukça mütehasıs dört doktorun ayrı ayrı mu'âyesinde yavrucağın iki üç mâhdan beri

⁵⁰ Mezkûr manzûme evrâk arasında bulunamadığından şimdilik derc olunamamıştır. [y.n.]

sillü'r-ri'eye dûçâr olduğu cevâb-ı ye's-âveri alınarak pek ziyâde bâ'is-i âlâm u ekdâr olmuş ve evvelce nasıl olup da farkına varılmadığına ve takviye-i bedeni için tedâbîr-i lâzıme ittihâz ve muhâfaza-i hayâtı esbâbı istikmâl olunmadığına ve 'ale'l-husûs bir iki [51] sene evvelinde çocuk hakkında ba'zı ma'nâlar görülmüş ve hattâ bir def'asında dahi at koşdururken çamura düşüp vefât etdiğinin söylendiği rü'yâda işidilmiş iken kesb-i intibâh edilmediğine hezârân te'essüfle berâber yine tedâbîr-i sıhhiye vü tibbiyyenin eczâsına ve i'âde-i kuvvetle hastalığa galebe çalabilmesi için emrâz-ı dâhiliyyede hazâkati mervî olan bir tabîb-i müdâvî intihâbıyla tedâvî ve Teşrîn-i Evvel evâhirinde on beş gün Göztepe'ye gönderilip tebdîl-i havâ etdirilmiş ve mevsimin kışa tesâdüfü endîşe-i 'azîmi mûcib olmakda bulunmuş idi.

Ahîren kışın tekarrübü ve hastanın orada sıkılmakda bulunması hasebiyle Dersa'âdet'de Ayasofya-i Kebîr civârında İshak Paşa Mahallesi'nde Ahırkapı Meydânı nezdinde müste'ceren oturmakda olduğumuz her ciheti matlûba muvâfık olan merhûm Şekerci 'Abdullâh Efendi hânesine nakl ile orada fevka'l'âde sûretde it'âm ve muzırr olmayan şeylerden her ne kadar ârzû ederse o yolda ikrâm ve tabîb-i müdâvînin tertîbi vechiyle tedâvîsine ihtimâm ile bütün kış gündüzlerde biraz istirahat etmek etmek şartıyla hâned, sabâhlarda biraz nevbet ve üşütme geldiği cihetle sabâhleyin sâ'at beşden yedi ve sekize kadar yirmi dörtten yirmi yediye, akşamlarda on sekizden yirmi, yirmi iki dereceye kadar sıcak odada oturmuş ve ayrı olan yatak odası daha mu'tedil tutulmuş ve yatağa

yatırılmaksızın marta (?) çıkarılmış ve o sırada sabâh neveti kesilmesinden bahârda tebdîl-i havâ etdirildiği sûrette külliye halâs bulacağı ümîdi hâsıl olmuş ve doktorun ta‘rîfi üzerine on beş Nisan’da Göztepe’de istîcâr edilen köşke götürülmüş idi. Behikmet-i Hudâ Nisan evâhiri ve Mayıs evâ‘ili ekseriyetle yağmurlu ve rüzgârlı geçtiğinden havâyı müsâ‘id buldukca felekden bir gün uğurlayarak hânenin ve bâğın içinde ve ba‘zen kenâr ve civârında ufak tefek geşt ü güzâr etmekte ve sekiz aydan beri [52] içerde gâyet sıkıldığından ve ziyâde seyr ü sefere tâkati olmadığından bahisle yavaş yavaş merkeble gezmeğe başlamış ve tahmînen on, on beş def’a kadar civârda biraz cevelân eylemiş ve Mayıs’ın yirmi üçüncü Pazar günü ben köşkte bulunduğum sırada köşkün civârında seyr eylediği gibi ferdâsı gün dahi birâder-zâdem Muzaffer’le berâber kezâlik ve fakat biraz fazla etrâfda merkeble dolaşmış imiş de o gün ‘avdetimde köşkün kapısı önünde sandalyede oturmuş olduğu hâlde kemâl-i ‘âfiyetde bulunarak vech-i münevverî okşanmış ve i‘âde-i ‘âfiyetine du‘â olunmuş ise de her nasılsa çocuğu ‘âfiyetde bulmaklığım sevinciyle midir yâhûd o akşam takdîr-i Lâyezâl’in o tıfl-ı naziklerin, o necl-i zekî vü bihterin nâsiyesine nakş eylemiş olduğu hükm-i kazânın eserini karşılamaması hikmetine mebnî midir nedir işbu son hengâm-ı mülâkât ve evân-ı meserretimde öteden beri mu‘tâdım olan nazar du‘âsı okunmağa meydân bulunamamış ve daha doğrusu Hakîm-i mutlak hazretlerinin hikmeti o du‘âyı çocuğun üzerine tilâvet etdirmemiş idi. O akşam hâne halkında görülen beşâset ta‘rîfin fevkinde idi. Çünkü iki sâ‘at sonra feleğin ne yapacağı ve hissedilen

meserretin yerine şiddetli te'essür kâ'im olacağı hiç kimsenin hâtırında yok idi. Hattâ o yavrucak dahi iki üç sâ'atlik bir müsâfir olduğunu bilmiyor idi.

Ma'a-mâ-fih tıfl-ı melek-sîmâ akşamdan ferîh ü fahûr kemâl-i iştihâ ile erkek kıvrıcık etinden kızartma ve tâze fasulye ve südlü aş ve pasta ile sabâhdan kalmış olan tâze kirazın üzerine akşam vakti ma' rifetimle getirilen kirazdan dahi kendi eliyle mikdâr-ı kâfi ifrâz ederek köşkün alt katındaki sofada yemiş ve akşam sonu yukarıdaki yatak odasına çekilmek [53] üzere biraz istirahat etmekte bulunmuş idi ki o sırada ben de akşam gezintisi yapmak ve sâ'at üçde 'avdetle nûr-ı dîdemın yanında nıghebânlık etmek üzere birâderim Cevdet Beğefendi'nin civârımızda bulunan köşküne gitmiş idim. Benim 'azîmetimden sonra tıfl-ı dil-rübâ mu'tâd yatak odasına çıkarak yatsıyı müte'âkib yatmak üzere sedir üzerinde istirahatata çekilmiş o vech ile bir buçuk sâ'at kadar kendi kendine oturmuş, ba'dehu yatağa yatmak üzere eline şem'dânı alıp âbdeste çıkmış imiş de hayfâ ki o sırada boğuk bir sesle iki def'a vâlidesini çağırmış olmasıyla vürûdunda öksürükle berâber ağzından kan zuhûr eylediğini bir lisân-ı ıztrâb ile ifâde ve vâfir mikdârda cereyân eden demi irâ'e eylemiş ve derhâl hemşireleri ve dadısı dahi yetişerek ayağını yere basdırmamak sûretiyle kucaklayıp odasına götürüp yatağına yavaşca oturdurarak seyelân-ı demin men'i için tuz ve limonla tedâvî-i ibtidâîye ibtidâr ve tabîb celbi zannında vak'ayı bize ihbâr etdikleri sırada yatağında büyük hemşiresine ittikâ etmekte olan o meh-pâre getirilen leğene yine kan kusmuş ve o hâl-

i buhrân u nevmîdîsinde benim henüz gelip gelmediğimi istifsâr ve kan zuhûrunun gündüzden merkebe binmesinden ileri geldiğini ve artık öleceğini ma‘e‘l-istihlâl ve‘t-tehlîl tezkâr eylediğini müte‘âkib boynunu mûmâ ileyhın kolları arasına düşürerek kemâl-i suhûlet ve ânî bir sûret ile murg-ı rûhu i‘lâ-yı ‘illiyîne pervâz etmekle firâş-ı mevte döşenmiş ve ağzıyla burnu kan ile mülemma‘ bulunduğu ve gözleri cennât-ı ‘âliyyâta nazar-endâz olduğundan ve dünyâda murâd almadığından olmalıdır ki ‘âdetâ açık olduğu birâderim müşârun ileyhle berâber yetiştiğimizde ma‘a‘t-telehhûf manzûrumuz olmuş ve artık ma‘a-âile gözyaşlarına cereyân verilmiş ve o sırada vürûd eden tabîb iş işden geçmiş [54] ve çâresi kalmamış olduğunu kemâl-i te‘essürle söylemiştir. Firâş-ı mevtinde hey‘et-i mecmû‘ası nûra gark olan o meleğin ertesi gün gasl ü techîz ü tekfîni bi‘l-âhire akrabâ vü ehîbbâdan ve mikdâr-ı kâfi polis ve jandarmadan mürekkeb bir âlây-ı hüzn-intimâ ve dervîşânın tekbîrâtı arasında na‘ş-ı mefharet-nakşî ihtifâlât-ı lâzîme ile Bostân İskelesi’ne nakl ve ihzâr olunan istimbota irkâben Samatya’ya ve oradan Hazret-i Merkez *kuddise sirruhu l-e‘az* câmi‘-i şerîfine îsâl olunarak cenâze namâzı ba‘de‘l-edâ cemâ‘at-i kübrâ ile câmi‘-i mezkûr hazîresinde defn-i hâk-i ‘ıturnâk olan peder-i cennet-mekânın makberi nezdindeki medfen-i mahsûsuna defn ile vedî‘a-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır.

MERHÛMUN ŞEMÂ'İL-İ SÛRİYYESİ "SÎMÂSÎ"

O nûr-ı dâde-i ibtihâc gâyetle tenâsüb-i endâma ve ahsen-i sîmâya mâlik nâdir yaradılmış vücûdlardan olup a'zâsından hiç birisinde yek-dîğerine nazaran fazla veya noksâna dâir ser-i mû bir eser görülemezdi. Her hangi ehl-i dikkat görse hüsn-i endâmına vehle-i ûlâda meftûn olur idi. Şöyle ki başı büyükce, müdevver, sevimli, saçları kestâne renginde sıkca ve sertce idi. Levni beyâz, esmer ve azher, vechi ...⁵¹ müdevver ve sağ yanağı üzerindeki ufak hâl-i rengîn ile hîn-i tebessümünde yanaklarında hâsıl olan iki gamze-i dil-nişîn melâhat-i vechiyyesine bahşende-i zîb ü zîver idi. Açık olan alnı âyîne-i mücellâ gibi enver, kaşları ne çatık ve ne de ayrık derecede olmakla berâber mukavves ve mu'tedil tûlânî ve semmûrî renkde gâyet sevimli, mihrâb-ı sîmâsının yek-dîğerine mütevâzin iki Fâtîha-i iclâlî yâ âyet-i nûriyyenin besmele-i iftitâhı idi. Elâ gözleri şâhînvârî bir bakışa mâlik ve gâyet câzibedâr ve nûr-nisâr ve vakûrâne ve mudakkikâne nigâhı zekâ-yı fitrî ve ihlâs-ı kalbîsine bir delîl-i sıdk-şî'âr idi. Gözlerinin akı berrâk, kirpikleri [55] sık ve uzun idi. Gözlerinin kapakları ile penbe yanakları dolgun idi. Burnu çekme ve gâyet mütenâsib, ağzı mu'tedil, dudakları ince ve kırmızı, dişleri beyâz inci gibi müzeyyen ve muntazam, çenesi müdevver ve gamzeli, bıyıkları henüz terlemekde idi. El ve ayağı düzgün, bilekleri uzun, parmakları mevzûn, tırnakları yassı, vücûdu balık etiyle mestûr idi. Kâmeti mu'tedil

uzun, sinnine nisbetle birden boy sürdüğü rû-nümûn idi. Fakat kemikleri vücûduna nisbetle nârîn idi. Ve'l-hâsıl kudret-i fâtıranın ahsen-i takvîmin bir nümûne-i bedî'ası 'addine şâyân bir şâb-ı nâdirü'l-akrân idi.

ŞEMÂ'İL-İ MA'NEVİYESİ "AHLÂKI"

Merhûm-ı mûmâ ileyhın ahlâkına gelince küçük yaşımdan beri büyük bir ümmîd ve dikkatle terbiye edilmiş olması te'sîri ve daha doğrusu fitrat-ı zekiyye-i fevka'l-âdesi semeresi olmalıdır ki kati'en yalan söylemez ve yalan yere yemin etmez. Mizâcı temeddühü, temeshuru sevmez kati'en kahkaha ile gülmez, şâyed gülecek olursa tebessüm derecesini tecâvüz etmez idi. Kavlinde, va'dinde, 'azminde sebât gösterir idi. Hattâ sâ'ir çocuklarla bile hadd-i ma'rûfun hâricinde mu'âfada (?) bulunmazdı. Bütün bulunduğu mekteplerde hüsn-i ahlâk ve intizâm-ı devâm noktalarınca dahi dâ'imâ tâm numero kazanırdı. Şu sinn ü sâlinde her bir hâl ü hareketinde büyüklere nümûne-i imtisâl olacak intizâm u insicâm-âsârı müşâhid olur ve her bir mükâleme-i 'ârifânesi muhâtabını iskât ve belki zekâ ve dehâsına ve metânet-i efkârına hayrân idecek hikmet-âmîz bir nükte ile hitâm bulur idi. O kadar metânete mâlik idi ki hattâ hastalığı zamânında bile hâlınden çok şikâyet etmez ve bir aralık gizlice tettebbu' etmiş olduğu kütüb-i tibbiyyeye nazaren bu hastalıktan halâsı kâbil olmadığını takdîr etmekle [56] berâber her şey fânî olduğunu îmâ ile mütesellî ve münşerih görünür idi.

Ol derecede fehmi serî‘ ve ‘akl-ı metîn sâhibi idi ki⁵² « العلم فى الصغر كالنقش فى الحجر müddet-i ‘ömründe okuduğu mekteb kitâblarında ve husûsî derslerinde ve edebî romanlarda gördüğü fikarât ve mezâyâ mir’ât-i zihninde mürtesim ve sahîfe-i müfekkiresinde menkûş idi. Bir gazeteyi bir dakîka eline alsa en ziyâde cân alacak noktalara nazar-ı dikkati derhâl in‘itâf etdiği mu‘ahharân vâkî‘ olan beyânât ve tenvîrâtından anlaşılır, bi’l-icâb herhangi esnâfa ve ehl-i san‘ata mülâkî olursa beğeneceği eşyânın nev‘i ve kemiyet ü keyfiyeti hakkında bi’l-bedâhe sarf edeceği sözler vesilesiyle onların mazhar-ı takdîr-i tevkîri olur idi.

Ma‘a-hâzâ devre-i hayâtı gâyet ma‘sumâne ve mes‘ûdâne güzêrân olan bu nev-reste nihâlin bu nâdire-i ‘irfânın böyle nâgehânî bir derd-i devâ-nâ-pezîre tutulması esbâbını tedkîk ve tefekkür etdiğim sırada ma‘neviyyâtı nokta-i nazarından muktezâyı takdîr-i ezeli demekden başka çâre bulamadım. Mâddiyâta gelince böyle ırsî bir hastalığı olamayıp ancak devâm edegeldiği mekâtibin fevka’l-‘âde havâdâr ve bu misillü nev-resîdegânın neşv ü nemâsına ve tamâmiyle kavâ‘id-i hıfz-ı sıhhaya muvâfık bulunamaması ve etfâlin hıfz-ı sıhhalarına ‘âid sâ‘ir tedâbîrin henüz kemâ-hüve-hakkıha tatbîk olunamaması ve tadrîsât-ı sıhhiyyenin bile sathî bir derecede bulunmasıyla berâber talebe-i mevcûda

⁵² “el-İlmü fi’-s-sigari ke’n-naşî fi’l-haceri” “Küçükken öğrenilen ilim, taşa yazılan yazı gibidir.” Bkz. Yılmaz, age (2008), s. 335.

mektebce aralıkda etibbâ-yı mütehasısı ma‘rifetiyle bir mu‘âyene-i sıhhiyyeye tâbi‘ tutularak çâşılmağa cismen mütehammil olmayan ve ba‘z-ı a‘râz u emrâza müsta‘id bulunanlar hakkında vaktinde tedâbîr-i lâzıme ittihâz ve bu vesîle ile gerek talebe ve gerek evliyâsı îkâz olunarak bi-çâre nev-resîdegân-ı vatanın ifnâ-yı vücûddan muhâfazalarına bi-hakkın i‘tinâ edilememesi ve daha bir takım tedâbîre tevessül olunmaması ve ba‘zen devâmlı ve iktidârlı talebenin ba‘z-ı derslerinde bir karışıklığa tesâdüf [57] eylemesinden midir bilmem ne esbâba mebnî ise sehven numeroları kırılmasından müte‘essir olması gibi ahvâl bu yavrucaklardan bir haylîsini düçâr-ı za‘f ile ifnâ-yı hayâta sevk etdiği hâtıra geliyor. Hattâ diyebilirim ki mekâtibe emrâzdan sâlim olarak dâhil olan etfâlden her sene ne kadarı kesb-i za‘f ederek terk-i mekteb ü hayât etmiş ve ne kadarı ber-hayât kalmış olduğu hakkında muntazam bir istatistik tutulsa her hâlde birçok evlâd-ı vatanın tahsîl esnâsında ve ikmâl-i tahsîlden sonra müteverrimen terk-i dâr etmekde oldukları anlaşılır da bu emr-i hâ‘ilin def‘ine belki ciddî bir çâre bulunur.

Şurasını da ‘ilâveten beyân ederim ki geçen 327 [1909] sene-i hicriyyesinde irtihâl-i dâr-ı karâr eylemiş olan peder-i ‘azîzim merhûm Hasan Hayrî Paşa hakkında o zamân tanzîm ve neşr edilen *Bârîka-i Te’essür*’de peder acısının her bir acıya müreccah olduğu beyân edilmiş olup ancak evlâd u ahfâd insânın ahlâfî olması ve ahlâfın zuhûriyle eslâfın refte refte mâzîye münkalib ü mün‘adim olmakda bulunması gibi kânûn-ı tabi‘îye nazaran evlâdın ve ‘ale’l-husûs Celâleddîn’im gibi ahsen-i sîmâ ve her dürlü mezâyâyı câmi‘

ve bir ‘âilenin yegâne medâr-ı iftihârı ve ümmîd-i istikbâli olarak bin dürlü âlâm-ı dünyeviyye ve ihtiyâcât-ı beşeriyye arasında büyük fedâkârlıklarla yetiştirilmiş ve hayfâ ki bu kânûn-ı tabî’înin şâzz u müstesnâ bir cereyânına ve daha doğrusu hâme-i kudretin ‘ilm-i ezelîde nâsiye-i pâkine hatt-ı siyâh ile nakş etmiş olduğu takdîr ve tecellînin hulûl ânına tesâdüf ederek beş dakikalık bir feverân-ı demin kurbânı olmuş bir güzîde nev-cevân-ı nâ-murâdın acısı bi’t-tabî’ gâyet mü’essir ve cân-hırâş olan âlâm-ı âbâ vü ümmehâtdan ziyâde elîm ‘add olunmasına sezâvâr ve bu gibilerin ziyâ’ına ne kadar izhâr-ı âsâr-ı küdüret edilse yeri vardır. [58]

Ma’ârif nâzır u müdürleri! Sizin hasâfet ü dirâyetinizden ne fâ’ide var ki hîç biriniz mektepleri geniş ve havâdâr yerlerde te’sîs ü inşâ ve emr-i nezâfetlerine i’tinâyâ lâyıkı vechiyle ehemmiyet vermiyor ve talebeyi aralıkda bir mu’âyene-i tıbbiyye vü sıhhiyyeye tâbî’ tutmuyor ve bunlardan kimlerin ne gibi a’râz u emrâzdan dolayı hasta olmuş veya terk-i hayât etmiş olduğunun her sene defterini tutarak buna bir çâre düşünmüyorsunuz.

Mu’allimler! Sizin fazl u kemâlinizden ne fâ’ide ki ba’zılarınız okutmakda olduğunuz talebenin devâmlı ve devâmsızını, ahlâklı ve ahlâksızını lâyıkıyla fark u temyîz etmeyerek cümlesine bir nazarla bakıyor ve bu cihetle mukaddem ve hüsn-i ahlâk ile muttasıf talebenin kesr-i şevkini mûcib ba’zı mu’âmeleler yapıyorsunuz.

Hıfz-ı sıhha mu‘allimleri! Sizin zekâvetinizden ne fâ‘ide ki talebeye hıfz-ı sıhha derslerini pek sathî okutuyorsunuz ve nev-restelerin hıfz-ı sıhhatlerine müte‘allik tedâbiri lâyıkiyle talebeye takrîr ü ta‘lîm ve ‘aks-i mu‘âmelede bulunacakları ne gibi mehâlîke dûçâr olacaklarını tefhîm etmiyorsunuz.

Mümeyyizler! ‘İrfânınızdan ne fâ‘ide ki ba‘zen sevk-ı tâlî‘ ve suver-i sâ‘ire ile devâmsız ve tahsîle nâ-tamâm bir talebenin eser-i tesâdüf olarak verdiği cevâba aldanıp o misillülere tâm numero vererek dikkatsizliğe ba‘zen müstehakkını geriye bırakmanızdan dolayıdır ki ba‘zen bir takımlarının inkisârına, ba‘zılarının intihârına bâ‘is oluyorsunuz.

Mubassırlar! Hânelerinde sigara içmeğe alışmamış olan çocuklar mektebe duhûllerinde ba‘zı ahlâksız çocuklara bakarak mekteb havlularında ve sâ‘ir yerlerde sigara içmeğe alıştığı müsbet olup çocukların sigaraya alışmaları ne mertebe mazarratı dâ‘î olacağı derkâr iken o bâbda tekayyüdât-ı lâzımede lâyıkiyle [59] ibrâz-ı mahâret edemiyorsunuz.

Doktorlar! Sizin hazâkatinizden ve tecrübe ve rû‘yetinizden ne fâ‘ide ki henüz emrâz-ı dâhiliyyenin tamâmiyle teşhîsinde ve lâsiyyemâ veremin tedâvisinde ibrâz-ı mahâret edemiyor ve hastalara ihtirâz etmesi lâzım gelen noktaları lâyıkiyle ifhâm ve ‘aksi hâlinde mazarratını sûret-i münâsibe ve kat‘iyyede i‘lâm etmiyor ve hasta sâhiblerinin size verdiği üçürâtı ne sûretle tesviye eylediğine ‘atf-ı nazar-ı insâf etmeyerek ba‘zılarınız paranın hadd-i nisâbından fazla

olmasına intizâr ve noksan verildiği sûretde irâ'e-i istignâ ediyorsunuz.

Eczâcılar! Sizin terbiye görmüş sâhib-i san'at olduğunuzdan ne fâ'ide ki ba'zılarınız eski 'ilâc kullanmakla bir takım hastaların temâdî-i emrâzına sebep oluyor ve menfa'at-i 'umûmiyyeyi menfa'at-i şahsiyyenize fedâ ediyorsunuz.

Sıhhiyye müfettişleri! Sizin dikkat ü basîretinizden ne fâ'ide ki me'mûriyyetinizden hıfz-ı sıhha noktasınca maksûd olan semerât tamâmiyle iktitâf olunamıyor.

Bu günde bu sâ'atde Celâleddîn'im gibi niçe fidânların belleri bükülüyor ve gîsû-yı semen-bûları levha-i ten-şûlara, tahta-i tâbûtlara dökülüyor da cem'iyet-i beşeriyye bunların imdâdına yetişemiyor ve medeniyyet-i hâzıra buna bir çâre bulamıyor.

Şimdi benim en ziyâde müte'essir olduğum bir cihet var ise bu derdin çâresi bulunamaması ve evvelinden tedâbîr-i sıhhiyyeye ibtidâ olunamaması mes'elesidir ki işte bu mâ-dâme'l-hayât hadşen-i kalb olacağı şübhesizdir. Fakat bir dereceye kadar mütesellî olacağım bir nokta var ise bu da ölüm herkes için mukarrer ü mukadder olması ve ⁵³«كل آت قريب» fehvâsınca her hâlde bizim de âtîde Celâleddîn'imın gittiği 'adem-âbâda dâhil ü vâsıl ve merhûm

⁵³ «Küllü âtün karibün.» “Her gelecek yakındır.” Yılmaz, age (2008), s. 486.

gibi tahassür etdiklerimizin âhiretde mülâkâtına nâ'il olacağımız muhakkak bulunması kaziyyesidir. [60]

Ma'a-mâ-fih mü'essir-i makâlin imtidâdı kâ'iline bâ'is-i izdiyâd-ı melâl ve muhâtabına mûris-i kelâl olacağından artık beyân-ı hâl-i pür-melâlden sarf-ı nazarla şehîd-i mağfûrun aralıkda vird-i zebân ettiği ahîren işidilen:

Fâni dünyâ hoşdur ammâ 'âkıbet mevt olmasa
mısrâ'-ı nevmîdânesinin burada inbâ'sı ve

Ziyâretten murâd ancak du'âdır
Bu gün bana ise yarın sanadır

beyt-i meşhûruna nazaran hakkında hayr-du'â ve Fâtiha ihdâ olunmasının kârî'n-i kirâmdan hâssaten recâsı ile hatm-i kelâm olundu.

Âh min-elemi'l-mevt. *Rahmetu'llâhi 'aleyh rahmeten vâsi'aten.*

مراد ما نصیحت بود گفتیم
حوالت باخدا کردیم و رفتیم⁵⁴

⁵⁴ Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait olan bu beytin mânâsı: "Muradımız nasihatti, söyledik ve Allah'a havale edip gittik." Bkz. Ozan Yılmaz (hzl.), *Sûdî-i Bosnevî, Gülistân Şerhi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2012, s. 103.

‘İLÂVE

Dü-dest-i ibtihâli ref^e-i bârgâh-ı Îlâhî ederek niyâz-ı mütehayyirâne.

Evveline ibtidâ ve âhirine intihâ olmayan Rabbim! Ey lâmekân olan Hâlıkım! Zât-ı ecell ü a‘lândan gayrı ‘âlemde hiç bir şey görmüyorum. Çünkü her şey fânî ve lâ-bekâ, zîrâ ‘âlemde her ne var ise senden geliyor, yine sana rücû‘ ediyor. Her bir emr ü fi‘linde niçe hikmetler nihândır. Her şey sensin, ‘azamet ü kudret-i Îlâhiyyene karşı erbâb-ı basîret hayrândır. Bütün zî-rûhun enzâr-ı ibtihâli eltâf-ı Samedâniyyene nigerândır. Her bir tazarru‘ u niyâzım dergâh-ı ulûhiyyetinde ‘ayândır. Değil evlâdım, cânım sana kurbândır. Şân-ı celîline ne düşerse onu yap.

Medîne-i Münevvere ve Ravza-i Mutahhara’ya tevcîh-i vech ile hitâb-ı şefâ‘at-cûyâne.

Ey mürsel-i zî-şân! Ey mefhar-i âhir zamân, nebiyy-i ins ü cân! Ey dünyâ kadar metânete mâlik oldukları hâlde mahdûm-ı mükerremleri Hazret-i İbrâhîm’in vefâtında bükâ buyurmak zarûretinde kalan Habîbu’llâh-ı şefkat-nişân [61] ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm! Şu dûçâr olduğum felâketde âvâz-ı istimdâdına yetişerek nûr-ı ‘aynım Celâleddîn’imin himâye-i rûhâniyye-i risâlet-penâhileriyle ve müşârun ileyh hazret-i İbrâhîm’in hem-bezmi olmasıyla dil-şâd ve livâ’ü’l-hamd nâmındaki livâ-yı sa‘âdetleri

altında ber-murâd olmasına şefâ‘at-i ‘uzmâlarının şâyân buyrulmasını temennî vü niyâz ederim.

Sâ‘ir merâkid-i enbiyâya mürâca‘at-ı niyâzmendâne.

Ey birinci derecede evlâd acısını görmekte bize mîrâs bırakmış olan cedd-i a‘lâmız Ebû‘l-beşer Hazret-i Âdem Safiyyu‘llâh!

Ey ‘âsî oğlunun gark olduğunu görmekte yine müte‘essir olan Ebü’s-sânî Hazret-i Nûh Neciyyu‘llâh!

Ey sevgili oğlu Hazret-i İsmâ‘îl‘i Hak yolunda kurbân etmeğe savaşan ve Nemrûd tarafından âteşe atılmak tehlikesine dâ‘îr olarak lutf-ı İlâhiyye‘ye mazhariyyetle halâs bulan Ebû‘l-enbiyâ ve cedd-i emced-i Muhammed Mustafâ Hazret-i İbrâhîm Halîlu‘llâh!

Ey ufacık bir zelle sebebiyle balığın karnına düşüp mu‘ahharan ‘avn-i İlâhî ile rehâ-yâb olan Hazret-i Yûnus!

Ey sevgili oğlu Hazret-i Yûsuf’un gaybûbeti sebebiyle senelerce zâr u giryân ve beytü‘l-hazende çille-güzerân olduğu dillerde dâstân olan Hazret-i Ya‘kûb-ı Ken‘ân!

Ey hüsn ü ân-ı ‘âlem-bahâsiyla berâber cüz‘î bir bahâ ile satılıp senelerce Mısır‘da taht-ı esâretde ve bühtân-ı vâki‘ üzerine Fir‘avn‘ın emriyle zindânda kalıp bir rü‘yâ ta‘biri vesîlesiyle güç hâl ile kendini anlatabilerek ba‘dü bu‘din tezâhür-i sadâkati üzerine

fürce-yâb ve mertebe-i ‘âliyye ve mülâkât-ı peder-i pür-keder ile kâm-yâb olan Hazret-i Yûsuf-ı siddîk-i zî-şân ve ey mâh-ı tâbân!

Ey Benî İsrâ’îl ile berâber Fir‘avn’ın ta‘kîbinden kurtulmak ve arz-ı mev‘ûda vasl için Bahr-i Kulzüm’e dalıp sâlimen mürûra muvaffak ve Cebel-i Tûr’da evâmir-i ‘aşere-i İllâhiyye’yi telakkîye mazhar olup ahîren hâdis olan Sâmirî vak‘ası üzerine kâffe-i [62] şü’ûn irâde-i Samedâniyye ile rû-nümûn olduğunu i‘tirâf-ı mu‘rezinde i- kelâmını tekellüm eden Hazret ⁵⁵ ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ﴾ Mûsâ Kelîmu’llâh!

Ey eşirrâ-yı Yehûd’un tehâcümü üzerine gizlendiği ağaç içinde destere ile başdan ayağa kadar ikiye biçilmek sûretiyle şehîd edilmiş olan Hazret-i Zekeriyâ!

Ey Hazret-i Zekeriyâ’ya hâl-i hereminde ihsân-ı İllâhî olup gayr-ı meşrû‘ fetvâ vermemesinden dolayı eyâdî-i i‘tisâfkârân ile mânend-i kurbân şehîd edilen Yahyâ Zebîhu’llâh!

Ey emr-i İllâhî ile Hazret-i Meryemü’l-‘azrâya nefh olunup babasız vilâdetinden dolayı kûteh-bîn olanları hayretde bırakan ve bir takım havenenin sù’i- kasdı üzerine semâya ref‘ edilen Hazret-i ‘Îsâ Rûhu’llâh ‘aleyhi’s-selâm!

⁵⁵ *Kur’ân-ı Kerîm, A’râf Sûresi* 7/155, “... bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir ...”

Hîç şübhe yok ki mesâ'ib-dîdegân ve felâketzedegânın ahvâlini te'essürâtını daha ziyâde bilir, onlara dünyâda, uhrâda imdâd u mu'âvenet ve her sûretle şefâ'at etmeyi muktezâ-yı mürüvvet olarak daha ziyâde takdîr buyurursanız binâ'en 'aleyh is'âf-ı mes'ûle delâlet-i kudsiyyenizi niyâz u istid'â ederim.

Semâya nazarla.

Ey fevk-ı re'simizde yükselip gâh mahzûn kalbler gibi sehâb-âlûd gâh âteşli gönüllerden çıkan sayha-i âh u enîn gibi ra'd u berk-nümûd gâh mağmûm gözlerden feverân eden yaşlar gibi bârân-efzûd gâh 'âlemde şâd u handân olan gâfiller gibi muvakkat bir bâr-ı laklakla mes'ûd olan semâ-yı kebûd! Korkunç olan berk-ı hâtîfîn rîh-i 'Âsafın o nûr-ı 'aynın hâbgâh-ı ebedîsi civârına gitmesin, berf ü bârânın o nev-cevânın peygûle-i tenhâsında sükûnunu ihlâl etmesin.

Ey Rahmân ile memlû ve rûh-efzâ sûretde büfûl büfûl vezân olan nesîm-i 'anber-şemîm! Her sa'atde o nev-cevânın makberini ziyâretle rûhuna neşât-bahş ol ve selâmımı tebliğ eyle.

Ey 'âleme tarâvet-bahşâ olan rahmet-i Rahmân! O nûr-ı 'aynın sükûngâhı etrâfındaki çemenlere, çiçeklere, servilere feyz-efşân ol... [63]

Ey arzımızdan tebâ'üdiyle refte refte bu 'âlemde ihdâs-ı hazân u zemistân, tekarrübü ile dünyâyı reyyân eden güneş! Her

gün o nûr-ı ‘aynun lahdini ziyâret ve rûh-ı revânına bahş-ı incilâ ve nevâ niyyet kıl.

Ey geceleri tenvîr eden mâh-ı tâbân! Hemîşe o nûr-ı çeşmin makberine pertev-endâz ve cilve-sâz ol.

Ey mehtâbsız geceleri tenvîr eden ‘avâlim-i ‘ulviyye ve kevâkib-i semâviyye! Hemîşe eşi‘a-i zer-târiniz ilk ol o nûr-ı çeşm-i ibtihâcın merkadi üzerine saçılınsın.

Ey sevimli güller, sünbüller, fülfüller, sâ’ir gûn-â-gûn, reng-â-reng çiçekler, yeşil yeşil çemenler! O yavrucağın hatîresini tezyîn ediniz ki temâşâ-yı letâfet-pîrâ ve revâyihi-rûh-fezânınızla rûh-ı pâki açılınsın.

Ey sevimli sevimli kuşlar, bülbüller, kumrular, güvercinler, kırlangıçlar, ebâbîller! Dâ’imâ o nûr-ı ‘aynın merkadi etrâfında nağme-sâz u cilve-endâz olunuz ki [rûh-ı] revân-ı şerîfi şâd u hurrem olsun.

Yine dergâh-ı İlâhî’ye ‘arz-ı tekbîrât ve tebçîlât ile berâber

ما عرفناك حق معرفتك⁵⁶

ما عبدناك حق عبادتك⁵⁷

⁵⁶ “Yâ Rab, seni şanına yakışır şekilde bilemedik.” Yılmaz, age (2008), s. 595.

⁵⁷ “(Ey Mabûd), sana yakışır bir şekilde ibadet etmedik.” Yılmaz, age (2008), s. 594.

ba‘dehû gözlerimi kapayıp açarak açıp kapayarak “Yâ Rab! Her şey sensin, zât-ı a‘lândan başka hiç bir şey göremiyorum. [64]

-22-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Cism-i zârım gerçi matmûr-ı türâb olduysa da
Nâmımı ihtâr için bu resmim olsun yâdigâr
Bir zamân ‘âlemde mevcûd olduğum hâtırlanıp
Eylesin erbâb-ı ‘irfân u basîret i‘tibâr

Merhûm Celâleddîn'im in çend sene mukaddemlerinde aldırılıp bu kerre büyütürülen fotoğrafasıdır.

Hayfâ ki 'unfuvân-ı şebâb ve neşv ü nemâ-yı nâ-yâbı daha dil-rübâ idi.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim – ÖZKAN, F.Hakan, “Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler”, *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*, Türk Ocakları Yozgat Şubesi Yay. 2000, s. 74-76.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim – ÖZKAN, F.Hakan, *Yozgat Meşhurları*, Ankara 1994, s. 86-88.

AKSOYAK, İsmail Hakkı, “ZİYÂ, Yusuf Ziyâ”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ziya-yusuf-ziya> [erişim tarihi: 03.12.2023]

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2011.

CELEPOĞLU, Ayşegül (hızl.), *İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl, Son Asır Türk Şairleri*, AKMB Yay., Ankara 2013, s. 2549-2553.

ÇELİK, Beyhan, *Yusuf Ziya Bey ve Birinci Mecmu'â-i Eş'ârım Yâhûd Nevbahârım; İnceleme-Metin*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Basılmamış YL Tezi, Isparta 2012.

DEMİR, Hiclâl, “Kederin Söz Olup Dile Dökülmesi: Şair Leylâ Hanım'ın Babası, Kardeşi ve Dayısı İçin Yazdığı Mersiyeler”, *Turkish Studies*, Volume 10/8 2015, ss. 835-848.

DÜZLÜ, Özlem, “Klasik Şiirimizde Evlat Acısının Bir Yansıması Olarak Şairlerin Çocuklarına Yazdıkları Mersiyeler”, *Turkish Studies*, Volume 6/3 2011, ss. 1829-1839.

EKİNCİ, Ramazan, “Bârîka-i Te’essür”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/barika-i-teessur-ziya-tees-1270> [erişim tarihi: 01.12.2023]

EKİNCİ, Ramazan, “Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/vaveyla-yi-peder-yahut-evlad-acisi-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

EKİNCİ, Ramazan, “Yûsuf Ziyâ Yozgadî’nin Oğulları İçin Yazdığı Mersiyeler”, *Prof. Dr. Bayram Durbilmez Armağan Kitabı* (Yayın Aşamasında)

EKİNCİ, Ramazan, “Yusuf Ziyâ Yozgadî’nin Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı Adlı Eseri”. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı. IV. Cilt, Yozgat*, s. 494-514.

İSEN, Mustafa, “Mersiye (Türk Edebiyatında)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, C. 29, s. 218.

İSEN, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

KARATAŞ, Ahmet-ÇATAL, Ahmet Caner, “Tabsıra Yahut Adana Temaşası, Bir Osmanlı Yargıcının Adana Risalesi”, Akademisyen Kitabevi Yay., Ankara 2016.

Komisyon, “ZİYA Yusuf Bey”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, C. 8, s. 669-670.

ÖZBEK, Adem, “Tabsıra Yâhûd Adana Temâşâsı”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tabsira-yahut-adana-temasasi-yusuf-ziya-yozgadi> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Birinci Mecmua-i Eş’ârım Yâhûd Nev-bahârım”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/birinci-mecmua-i-es-arim-yahud-nev-baharim-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Kastamonu, Küre, İnebolu Temâşâsı”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kastamonu-kure-inebolu-temasasi-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Mir’ât-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmediye”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mir-at-i-muhammediye-ve-menakib-i-ahmediye-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Temâşâ-yı Âlem”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temasa-yi-alem-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temasa-yi-celal-i-huda-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZER, Fatih, “Zemzeme-i Zafer”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zemzeme-i-zafer-ziya-yusuf-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

ÖZGER, Yunus, “Yusuf Ziyâ Yozgadî ve Temaşâ-yı Celâl-i Hudâ Adlı Eseri”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2011, S. 28, s. 116-117.

ÖZGER, Yunus, “Yusuf Ziya Yozgadî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ek 2. Cild, Ankara 2019, s. 675.

ÖZGER, Yunus, *Sicill-i Ahvâl Deflerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, IQ Yay., İstanbul 2010, s. 253-256.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersa‘âdet 1317.

TAVŞANCIOĞLU, Ali, (hızl.), *Yusuf Ziyâ Yozgadî ve Kastamonu Küre İnebolu Temaşası*, Kün Yayıncılık 2011.

TAVŞANCIOĞLU, Ali, *Şu‘arâ-yı Bozok*, Kün Yayıncılık, Yozgat 2011, s. 146-153.

TURAN, Muhittin, “Medâr-ı Mükâleme” *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/medar-i-mukaleme-arabi-ve-farisi-ve-turki-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

TURAN, Muhittin, “Müntehabât-ı Şeh-nâme-i Firdevs-i Tûsi”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muntehabat-i-sehname-i-firdevsi-i-tusi-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

YILDIRIM, İsmail (hızl.), *Yûsuf Ziyâ Yozgadî, Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*, Kimlik Yay., Kayseri 2020.

YILDIRIM, İsmail, “Evsâf-ı Seniyye-i Hamidiyye'den Bir Şemme”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/evsaf-i-seniyye-i-hamidiyye-den-bir-semme-ziya> [erişim tarihi: 01.12.2023]

YILMAZ, Gökçehan Aysel, “Ölüm Acısının Buluşturduğu İki Anne: Sırrî Râhile Hanım ve Âdile Sultan'ın Çocukları İçin Yazdığı Mersiyeler”, *ESTAD*, Volume 6/3, ss. 719-735.

Yûsuf Ziyâ Yozgadî, *Temaşâ-yı Celâl-i Hudâ*, Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1314.

Yûsuf Ziyâ Yozgadî, *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı*, Keteon Matbaası, İstanbul 1330.

YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013.

YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İstanbul 2008.

YILMAZ, Ozan (hızl.), *Sûdî-i Bosnevî, Gülistân Şerhi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2012.

Publishing House

ISBN: 978-625-367-546-2